Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), I/1 (2012), 313-354

VARLIK VERGİSİ KANUNU VE UYGULAMASI

Osman YALÇIN*

Özet

1942 tarih ve 4305 sayılı Kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisi, Varlık Vergisi Kanunu'nu oy birliği ile kabul etmiştir. Yapılan incelemede Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, bu vergiyi azınlıkların servetlerine el koymak için uyguladığı iddialarının söz konusudur. Ülkenin gerçekleri göz ardı edilerek iştirak edilen ve ciddi bir incelemede bulunulmadan azınlıkların hakkının gaspı olarak görülen bu önemli hususun incelenip gerçeklerin ortaya çıkarılması önemlidir. Gerçeklere ulaşmadan bir nesli sorumlu tutmanın ve olaylara duygusal yaklaşmanın bilimsel anlayışla bağdaşmadığı açıktır. Varlık Vergisi uygulamasının, dönemin şartlarının Türkiye ve Dünya açısından değerlendirilmeden kıyasıya eleştirilmesi, tarihî hakikatlerin gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Uygulamada karşılaşılan yanlışlıkların ve güçlüklerin zaman içerisinde düzeltilmesi için gerekli tedbirlerin alındığı bir süre sonra ise uygulamaya son verildiği görülmektedir. Sonuç olarak Varlık Vergisi, Cumhuriyet idaresinin bir macerası olmanın ötesinde ülkenin içinde bulunduğu ağır ekonomik şartların zorunlu kıldığı bir uygulamadır.

Anahtar Kelimeler: Varlık Vergisi, TBMM.

* Dr., Hava Harp Okulu, İstanbul. Kusegen8935@gmail.com.

Act of Wealth Tax and It's Practice

Abstract

Wealth Tax is widely under discussion between intellectuals' in today. On this topic, written media is putting on the agenda by means of many data files and essays on internet environment. Turkish National Assembly acted Wealth Tax Law numbered 4305 in year 1942. According to research on the topic, some people demonstrated that Turkish Republic of Government intentionally carried out a trap in order to seize minority wealth's. Having been accepted by Turkish intellectuals'' thought which was not based on reality of country and has no any scrutinized the topic, important thing is to be researched realities and to become apparent them. Without having reality and without putting away wrong feeling to charge a generation in his absence is incompatibility with science. Especially during the period conditions and world conjuncture, without any collected well-informed knowledge allied with Wealth Tax, intellectuals' who gathered from different area, being criticized mercilessly by intellectuals' without any basis are seen. Wealth Tax is not an adventure of the republic, but it is a practice that is coming from real life.

Keywords: Wealth tax, Turkish National Assembly.

Giriş

12 Kasım 1942 Tarihli Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması, 70 yıl sonra Türkiye'de aydın kesim arasında tartışılmaktadır. Konuyla ilgili kitaplar yazılmış, İnternet'te yüzlerce makale ve bilgi dosyaları ile yazılı basın konuyu gündemde tutmaktadır[1]. Yapılan incelemede bazı yayınlarda bu verginin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin azınlıkların servetlerinin azaltılmasına yönelik bir uygulaması olarak görülmektedir. Ülkenin gerçeklerini o günün şartlarında değerlendirmeden ve ciddi bir incelemede bulunulmadan yalnızca azınlıkların hakkının ihlali olarak görülmesi nedeniyle bu önemli mevzunun geniş bir şekilde akademisyenlerce incelenip gerçeklerin ortaya çıkarılması önemlidir. Bir nesli sorumlu tutmak, gerçeklere ulaşmadan, hisleri bir tarafa bırakmadan,

1 www.haberturk.com/yasam/haber/606942-cahit-kayra-varlik-vergisini anlattı (27.09.2012); www.iletisim.com.tr/iletisim Varlık Vergisi (Erişim tarihi: 27.09.2012); www.uludagsozluk.com/Varlık Vergisi (Erişim Tarihi: 27.09.2012); www.turkcebilgi.com/ansiklopedi Varlık Vergisi (Erişim tarihi: 27.09.2012).

gıyabında yargılamak konuyu bilimsel metodun içine alamayacağı açıktır. Yazılanların farklı açılardan da tenkit edilmesi konuyu daha derinlemesine incelemeyi ve farklı açılardan yaklaşılmasını mümkün hale getirecektir. Dönemin şartlarını Türkiye ve Dünya açısından değerlendirmeden kanaat sahibi olmanın gerçeklere ulaşma adına birçok zorluklara kapı açacağı değerlendirilmektedir.

Bazı meseleler aradan uzun zaman geçmesine rağmen aslından başka bir mecrada tanımlanmakta ve farklı fikirlerin tartışılması bir tarafa ifade edilmesi hatta düşünülmesi bile mahkum edilebilmektedir. Varlık Vergisi tartışması, bilimsel zeminli değerlendirilmesi gereken bir konudur. Konunun bilim insanları tarafından arşiv belgeleri ve diğer kaynaklara göre ciddi bir süzgeçten geçirilmesine ihtiyaç olduğu açıktır. Hazır kabullenişlerde bir sorun var ise bu durum ancak tartışılarak ve doğruyu bulma mücadelesi sürdürülerek aşılabilir.

12 Kasım 1942 tarih ve 4305 sayılı kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Varlık Vergisi Kanununu oy birliği ile kabul etmiştir[2]. Bu kanun;

a) II. Dünya Savaşı'nın en yoğun olarak devam ettiği bir zamanda her tarafı muharip devletler-dünyanın en güçlü devletleri- tarafından çevrilmiş olan Türkiye'nin sıkıntılarını erteleyebilmek,

b) Yükselen enflasyonu dizginlemek,

c) Ülke bütçesinin iki katından fazla olan piyasadaki paranın 500 milyon lirasını geri çekerek, mali dengeleri yerine getirmek için; tüccarlar, emlak ve akar sahipleri ile büyük çiftçilerden bir defaya mahsus olmak üzere alınmasına karar verilen ek vergidir.

Vergi, 3877'si gayrimüslim 114.368 kişiye tahakkuk etmiştir. Refik Saydam hükümeti zamanında konu tartışılmış, Şükrü Saraçoğlu hükümeti zamanında kanunlaşmıştır[3]. Tahakkuk ettirilen mükellef sayısı bu çalışmada bir kanaate varmada istatistiki bilgi olarak önemlidir.

---

2 Şefik Alpsoy, "Varlık Vergisi ve İçel'deki Etkileri", **Mersin Üniversitesi Sos. Bil. Enst., Yüksek Lisans Tezi,** Mersin 2001, s.. 51.

3 Durmuş Yalçın-M.Akif Tural-Cemal Avcı, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** c. II, Ankara 2001, s. 329-330.
7 Temmuz 1942'de Başbakan Refik Saydam'ın ölümü üzerine Başbakanlığa Şükrü Saraçoğlu getirilmiştir. Alpsoy, **a.g.e.,** s. 9 ;Arı, **a.g.m**., s. 449.

1.1.Türkiye'nin 1942 Yılına Kadar Olan Genel Durumu

Cumhuriyetin kuruluşunda nüfusu 14 milyonun altında olan Türkiye 1940 yılında 17.820.950 kişi olmuştur. Bu nüfusun 13.420.000 kişisi tarımla uğraşmaktadır. Tarım imkanları oldukça ilkel ve hayvan gücüyle yapılmaktadır[4]. Bu şartlar altında teknolojik imkanların karşı karşıya geldiği bir savaş ortamında Türkiye'nin sıkıntıları oldukça fazlaydı. Türkiye, Lozan Barış Antlaşması ile bağımsızlığını uluslar arası alanda teyit ettirmiş, 1911 yılından beri devam eden harp haline son vererek iç ve dış meselelerini çözmeye başlamıştır.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na kadar geçen 16 yıllık Cumhuriyet geçmişinde karşılaştığı birçok sorunlar olmuş, bunların bir kısmı kesin olarak çözüme kavuşturulurken bir kısmı çözüme ulaşmamış durumdaydı. Bu problemler genel olarak şunlardı. Musul Meselesi 1926 yılında İngiltere yanlısı Milletler Cemiyeti'nin kararı ile Türkiye'nin aleyhine sonuçlanmış. Osmanlı dış borçlarının ödenmesine devam edildiğinden, ülkenin mevcut ekonomisi ile sıkıntılara neden olmaktaydı. Dış ülkelerin asırların verdiği alışkanlıklar ile eğitim başta olmak üzere Türkiye'ye müdahil olma istekleri bazı sıkıntılara neden olmaktaydı. İnkılâpların uygulanmasında karşılaşılan iç dirençler ve dış güçlerin desteklediği isyanlar ve üniter yapının köklü bir zemin üzerine kurulması için her alanda çalışmalar başlatılmıştı. Nüfus Mübadelesi ile azınlıkların sayısı azalmış ancak bir kısım Türkler alınarak Anadolu'nun nüfus yapısı yeniden şekillendirilmiş bulunuyordu. Bu durumun ülkeye ekonomik yükler getirmesi yanında 1929 yılı Dünya Ekonomik Krizi'nin meydana getirdiği iç ekonomik daralmalar da rahatsızlık vermekteydi. 1930'lardan itibaren İtalya ve Almanya'nın politikaları ve bunun sonucu olarak Türkiye'nin bölgesel, evrensel paktlara girme mücadelesi hız kazanmış, iyi ilişkiler sonucunda Lozan'da Türkiye'nin arzu ettiği şekilde sonuçlanmayan Boğazlar Meselesi'nin Montreux Sözleşmesi ile Türkiye lehine çözümlenmesi sağlanmıştı. Keza Hatay Meselesi'nin barış ortamında politik girişimlerle sonuçlandırılması ve Türkiye'ye katılması, milli imkânların harekete geçirilerek, Türk iktisat yapısının güçlendi-

4 Tülay Alim Baran, "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinin Mali Portresi", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (20-22 Ekim 1997-İstanbul)**, Ankara 1998, s. 227-232.

rilmesi ve bu kapsamda demiryolları ile havacılığa yönelik ciddi yatırımlarda bulunulması ümit verici gelişmelerdi. Ne var ki, Atatürk'ün ölümü ile siyasal yapı yeniden şekillenirken Almanya'nın 1939 yılında Polonya'ya saldırması ve II. Dünya Savaşı'nın başlaması Türkiye açısından oldukça sıkıntılı geçen 6 yılın başlangıç tarihini oluşturmuştur.

Almanya'nın savaşa girmesi ile birlikte Türkiye, İngiltere ve Fransa ile yapmış olduğu üçlü ittifak şatlarını uygulamayarak 14 Haziran 1940'da tarafsızlığını ilan etmiştir. Antlaşma gereği müttefikler Türkiye'ye vermeleri gereken askeri destek kapsamında lojistik desteği vermemişlerdir. Savaşa girerse Almanya ve Rusya ile karşı karşıya kalacağını öngören Türk idareciler antlaşmanın 2 sayılı protokolünü gerekçe göstererek savaşa girmeme kararına varmıştır[5]. II. Dünya Savaşı'nı **Türk idarecileri Avrupa'nın çatışmasının bir ürünü olarak görmüş ve Türkiye'yi bu kanlı savaştan uzak tutmaya önem vermiştir**[6]. Bu durum bir bakıma Alman tehlikesini de uzakta tutmanın anahtarı rolündeydi. Türkiye bu süreçte her iki tarafın tehlikesinden kendini uzak tutabilmek için bıçak sırtı bir süreci yönetmek zorunda kalmıştır. Taraf olması ise geleceğin belirsiz olduğu bir ortamda yine büyük riskler alması sonucunu doğurabilecekti.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin bir kısım coğrafyası ve mirası üzerinde kurulduktan sonra yukarıda belirtilen sorunlar ve daha pek çok sorunlar ile yüz yüze gelmiştir. Ülkenin önemli bir sorunu Türk Milletinin; yüzyıllarca süren savaşlarda imparatorluğun savunulması uğruna üç kıtada dağılan, birlik ve bütünlüğü zafiyete uğrayan durumuydu. Nitekim İstiklal Harbi ile bağımsız ve dünyada varlığını kabul ettirmiş yeni bir devlet yapısı kurulmuştur. Bu süreç sonrasında ortaya çıkan asıl problem; Batı ile arasında her alanda uçurumlar bulunan yeni devletin sağlam bir yapıya kavuşması ve geçmişteki sorunların tekrar oluşmaması için medeni ve gelişmiş ülkelerle eşit

5 Yavuz Özgüldür, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikasını Belirleyen İki Antlaşma ve Sonuçları:Türk İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması ve Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (20-22 Ekim 1997-İstanbul)**, Ankara 1998, s. 85-88.

6 Alpsoy, **a.g.t.**, s. 4-6.

seviyeye getirilebilme hususu olmuştur. Bu nedenle Cumhuriyeti kuranlar; asker olmanın yanında sayısı oldukça az olan aydın kesimin de desteği ile çağın gerisinde kalmış, entelektüeli yeterli olmayan, ekonomisi tatmin edici olmayan, tekniği modern olmayan bir millet için; demokrasinin kurucusu, bilim adamı, siyasetçi, iktisatçı, öğretmen, sanayici, kısaca dünyada ne varsa o alanda yol gösterici olmak zorundaydılar. **Ülke, II. Dünya Savaşı başladığı zaman geçen 16 yılda ancak uzun harp yıllarının tahribatını kısmen gidermişti. Türkiye'nin ayağa kalkması Avrupa ile bir olamazdı. Avrupa'da ülkeler genel olarak yüzyılların teknik ve yetişmiş insan gücüne sahipti. Bu nedenle Türkiye, I. Dünya Savaşı sonrası daha yavaş toparlanmıştır. Maliyesi, ordusu, halkın durumu yeni bir savaşa girecek** durumda değildi. Ancak 1930'ların sonlarında bir saldırı anında ülkenin savunulmasına yönelik bir yapılanma mevcuttu. Savaşın başlaması ile Türk Ordusu savunma amacına yönelik yapılandırılmış, ağırlıklı olarak Trakya sınırının savunulması için tedbirler alınmış, Çakmak Hattı denen savunma hatları ile tehlikenin bu noktadan başlayabileceği değerlendirilmiştir. Ne var ki, bu hat daha sonra içerilere çekilmek zorunda kalınmıştır.

1.2. İkinci Dünya Savaşı Başında Türkiye'nin Durumu

Türkiye'nin bazı zamanlar lehine olmakla birlikte güçsüz kaldığı dönemlerde aleyhine işleyen coğrafi ve stratejik konumu, II. Dünya Savaşı yıllarında da ülkenin sıkıntı çekmesine neden olmuştur. Ülkenin çevresi mihver ve müttefik devletler ile çevrildiğinden savaşa girmesi için her iki taraftan yoğun bir baskı altına alınmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı tecrübesinin bir sonucu olarak Türkiye'de siyasi iktidarda bulunanlar ve ordunun komuta heyetinin I. Dünya Savaşı'nı yaşayan kişiler olması, ülkenin yeni bir maceraya girmesine engel olmuştur. Baskılara en zor şartlarda bile direnerek ülkenin taraf olmadan, her iki grubu da idare etmesi sağlanmıştır. Tarafsızlık politikası nedeni ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü dış basında kıyasıya eleştirilmiştir. Ancak bu süreç yalnız savaşa girmemekle kalmamış, aynı zamanda her an bir savaşa girecekmiş gibi güçlü bir ordu hazır bulundurulmasını da zorunlu hale getirmiştir. Tabii ki, bu durumun ülkeye oldukça yüksek bir maliyeti olmuş, ekonomik

dengeler savaşın şartlarının da etkisi ile bozulmuştur.

II. Dünya Savaşı yıllarında Türk Ordusu'nun mevcudu 1.300.000-1.700.000 kişi arasında değişmiştir. İlk anda yaklaşık 1.700.000 insan silâh altına alınmıştır. Ülke nüfusu yaklaşık 18 milyondur[7]. Bu nüfustan üretken ve çalışan insanlardan yaklaşık % 6-9'nun silâh altına alınarak ekonomiye katkısı yönüyle katkı sağlayamaz hale gelmesinin ve yalnız tüketici olmasının ülkeye olumsuz etkisi olmuştur. Bu durum kısa bir süre için olsaydı telafisi mümkün olabilirdi, ancak yıllarca bu durumun devam etmesi ekonomisi ağırlıklı olarak işçiliğe ve beden gücüne dayanan ülkeye, olumsuz tesir etmiştir. Harbin taraftarlarının Türkiye'yi çevrelemiş olması nedeniyle ekonomi içerde sıkışmış, dış ticaret olumsuz etkilenmiş, ithalat sınırlanmış, ulaşım vasıtaları kiralamak zorlaşmış, ulaşım yolları tehdit altına girmiştir. Refah Vapuru, Muğla civarına havadan bomba atılması ve benzeri hadiseler ise büyük endişe nedeni olmuştur. Zira ülkenin her an bir savaşa girme riski sorumlu makamlarda bulunanlar için ciddi sonuçları olacak ve tamiri mümkün olmayacak yaraların açılmasına neden olacağı değerlendirilmekteydi.

Türkiye daha savaş patlak vermeden ordu mevcutlarını artırmış, silah ve teçhizat eksikliğini gidermeye başlamıştır. Ancak özellikle hava teknolojisinin gelişmesi ve pahalı olması ülkenin ekonomisinin kaldıramayacağı kadar bir ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu savaşta dünyada 1.000.000 uçak üretildiği dikkate alınırsa Türkiye'nin 298'i savaş, 189'u eğitim uçağı olmak üzere toplamda 487 uçağı ile ne yapamayacağı açıktır[8]. Nitekim 7 Kasım 1939 tarihinde H.Hv.Ş.26166 sayılı bir yazıda Genelkurmay Hava Müşavirliği bir savaş halinde hava kuvvetlerinin kara ve deniz taşımacılığını koruyamayacağı nedeniyle

7 İlber Ortaylı, "İkinci Dünya Savaşı'nda Şehirlerde Hayati", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I (20-22 Ekim 1997-İstanbul)**, Ankara 1998, s. 424.

8 Güngör Cebecioğlu, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Silahlı Kuvvetleri", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I (20-22 Ekim 1997-İstanbul)**, Ankara 1998, s. 327-332.
II. Dünya Savaşı yıllarında 600.000 uçak üretildiği bilgisi yanında bir çok yerde 1.000.000 uçak üretimi yapıldığı şeklinde geçmektedir. Bazı çalışmalarda harpte kullanılan uçak sayısı bir milyon olarak geçmektedir.

aktif ve pasif hava savunma tedbirlerine işaret etmesi bu kapsamdadır[9]. Kara Ordusu'nun ağır silahları genellikler eski olup bir kısmı I. Dünya Savaşı'ndan kalmıştır. Envanterde bulunan 114 çeşit topun idame-işletmesi kısmen ve güçlükle yapılabiliyordu. Erin piyade tüfeği 1898 üretimi Mauser'di[10]. Böyle bir ortamda devletin masrafı artmış, ve piyasaya para arzı çoğalmıştı. Bütçe tutarı 300-350 milyon lira, piyasadaki para arzı ise 750-800 milyon lira civarındaydı. Bu durum fiyatların aşırı artmasına neden olmuştur. İdealinde piyasadaki para arzının bütçenin % 60-70'ne denk gelmesi gerekiyordu. Bu durumda piyasada olması gerekenin üç katı para oluşmuştu. Ekonominin dengelenebilmesi için piyasadaki paranın bir kısmının vergi olarak hazineye alınması gerekiyordu. Mevcut durum bir iktisadi bozukluğun, bir zorunluluk olarak tamirini öngörmekteydi. Aksi halde enflasyon yükselecek, dengeler bozulmaya devam edecekti. Bu durum her an harbin tarafı olma riski olan bir ülke için arzu edilen bir durum olamazdı. Sosyal yapının, sosyal barışın bozulması şüphesiz milli birlik ve beraberliği tehdit eder, ülkede emelleri olanların işini kolaylaştırabilirdi.

Nitekim 1942 yılına kadar ülkede bir kısım basın organı hararetle ülkenin Almanya safında savaşa girmesi için çalışmıştır. Bu grubun kimler marifetiyle beslendiğini anlamak güç değildir. Nitekim bu tehdide dönemin Devlet Başkanı İsmet İnönü, Millet Meclisi'ni açış konuşmasında değinmiştir. I. Dünya Savaşı'na bir oldu bitti ile[11] millet iradesinin ihlal edilerek girilmesi Türklere bir imparatorluğa mal olduğu sonucunun zihinlerde canlı olduğu bir dönemde, Almanlarla bir kere daha yeni bir maceraya girişmek devleti idare edenleri endişelendirmekteydi. Dünyada mevcut dengeler gereği her hangi bir gruba yakın durulması da beraberinde önemli riskler getireceği öngörüldüğünden her iki tarafa eşit mesafede ama aktif silahlı bir kuvvet olmak yönünde bir seçenek uygulamaya başlanmıştır. Bu durumun önemli bir sorunu ise ülkenin ekonomik olarak kendine yeterliliğinin olmamasıydı. Kaldı ki, savaşın neler getireceği de öngörülememekteydi.

9 Cebecioğlu, **a.g.m.**, s. 333.

10 Çetin Güney, "Psikolojik Savaş ve Film Endüstrisi", Ç. Ü. Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://www.avsam.org, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2004), s. 2.

11 **Talat Paşa'nın Anıları**, (haz. Alpay Kabacalı), İstanbul 2011, s. 5.

1.3. Varlık Vergisi Kanunun Çıkarılmasının Sebepleri

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kısa süreli uygulaması olan ancak etkisi onlarca yıldır devam eden, siyasi yönleri ile tartışılan önemli bir konudur. Türk maliye tarihi açısından da adından en çok söz ettiren bir uygulama olması bakımından konunun ayrı bir ehemmiyeti bulunmaktadır[12].

II. Dünya Savaşı'nın ayak sesleri daha 1930'larda duyulmaya başlanmış, dünya hızla bir kamplaşmaya doğru yelken açmış bulunuyordu. Bu endişe verici durumu Atatürk Amerikalı General Mc Arthur'a anlatırken, Sovyet tehlikesinin iyi görülmesi gerektiği üzerinde bilhassa durmuştur[13]. Türkiye meydana gelen bu süreçte siyasi alanda olduğu kadar askeri alanda da bazı tedbirler almıştır. Savaşın çıkması ile Türkiye'nin başta stratejik değeri olan krom madeni olmak üzere ihraç mallarında savaş öncesine göre düşüş olmuş, ticaret azalmış, büyüme durmuş, içeride henüz kendi kendine yetemeyen ülkenin gıda yönünden sıkıntıları başlamıştır.

1939–1945 yılları; savaş nedeniyle bozulan dengelerden dolayı aynı zamanda devletçiliğin duraklama yılları olmuştur. Devlet, bu yıllara kadar temel politika olarak; demiryolu yapımı, savunma sanayinin kurulması ve milli imkânların harekete geçirilmesi, devletçilik ilkesinin korunması ve denk bütçe uygulamasına önem vermiştir. Devlet ihtiyaçları için piyasada paranın çoğalması ile harbin ikinci yılından itibaren fiyatlarda artışlar olmaya başlamıştır. Buğdayın kilogram fiyatı 13,5 kuruştan 100 kuruşa, zeytinyağının kilogram fiyatı 85 kuruştan 350 kuruşa fırlamıştır. Fiyatlar 1938-1943 yılları arasında 5 misli yükselmiştir. Bu dönemde Türkiye nüfusu yaklaşık 18 milyon kişi olup nüfusun % 24'ü şehirlerde, % 76'sı kırsal alanda yaşamaktaydı. Harbin sıkıntılı yıllarında devletin ileride karşılaşılacak daha riskli durumlar için piyasadan hububat ve benzeri ihtiyaçları stoklaması sonucunda artan giderler

12 Hakan Baş, "Varlık Vergisi'nin Türk Siyasal Yaşamına Yansımaları (1942-1957)", **Kocaeli Üni. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kocaeli 2006, s. I.

13 Kemal Arı, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I (20-22 Ekim 1997-İstanbul)**, Ankara 1998, s. 447-450.

karşısında, kamu kuruluşlarının kredi ihtiyaçlarını karşılamak için para arzını artırmıştır. 1938'de 89 milyon olan para hacmi 1944 yılında 773 milyon liraya yükselmiştir[14]. Harp koşullarında oluşan bu olumsuzluklardan en tehlikelisi şüphesiz karaborsa ve parası olanların yaptığı stokçuluktu. Türkiye halkının büyük ekseriyeti kırsal kesimde yaşıyordu, şehirlerde yaşayanların bir kısmını da memurlar oluşturmaktaydı. Ancak başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde oturan esnaf savaşın şartlarından yararlanarak fiyatları yükseltmişti. Fırsat düşkünleri bazı kişiler daha önceden stok yapmışlardır. Başta zeytinyağı olmak üzere gıda maddelerinin fiyatlarını iyice artırmışlar ve kısa sürede oldukça yüksek varlık sahibi olmuşlardı. Devletin memuru, sabit gelirli olan diğer insanlar bu durumda büyük sıkıntılara girmişti. Bu konuda karaborsa ve stokçuluk yapanlara uyarılar yapılmışsa da dikkate alınmamıştır. Nitekim Dönemin Cumhurbaşkanı ve Milli Şef İsmet İnönü 1942 yılında Meclis açış konuşmasında; *"Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belası...Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metası yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar...büyük bir milletin hayatına küstah bir surette kundak komaya çalışmaktadır...."* demiştir[15]. Bu dönemde ortamın olumsuzlukları karşısında hükümet ekmeği karneye bağlamış ve bu durum 1944 yılı sonlarına kadar devam etmiştir[16]. Çünkü elde yeterli buğday stoku bulunmuyordu. Diğer gıdalar da hemen hemen aynıydı. Pirinç, bulgur, üzüm, çay, yağ, şeker gibi temel besin maddeleri üzerinde spekülasyonların engellenmesi için hükümet sert tedbirler almak durumunda kalmıştır[17]. Bu yıllarda tüm dünyada fiyatlar

14 Erdinç Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)**, Ankara 2001, s. 109-111; **Not 1:** Saraçoğlu'nun Kasım 1942 yılı açıklamasında piyasadaki para arzı 700.000.000 lira olarak belirtilmiştir. Rakamalar olması gerekenin 2-3 katı arasında olduğunda ortak kanaat edinmişlerdir. Osman Yalçın 30.11.2004; **Not 2:** Bu rakam Ayın Tarihi'nde 700 milyon olarak geçerken Tokgöz'ün eserinde Para arzı 219 milyondan 995 milyona yükselmiştir şeklinde geçmektedir.

15 Tokgöz, **a.g.e.**, s. 112-113.

16 Ortaylı, **a.g.m.**, s. 422-424.

17 "Başvekil Şükrü Saraçoğlu Büyük Millet Meclisinde İaşe Durumumuza ve Alınan Tedbirlere Dair Bir Nutuk Söyledi", **Ayın Tarihi**, Kasım 1942, s. 25-30.

savaş koşulları gereği yükselirken Türkiye'de problem muazzam ve efsanevi kazançların ekonomik yapıyı olumsuz etkilemesi olmuştur[18].

Her ülke harp şartlarında bu tip uygulamaları devreye sokabilmektedir. Nitekim II. Dünya Savaşı yıllarında da böyle uygulamalar yapılmıştır. Londra'yı gezen Hüseyin Cahit Yalçın, buranın tamamen harap halde olduğunu ama birlik ve beraberliği had safhada gördüklerini, bütün vatandaşların gücü nispetinde devlete destek olduğunu müşahede ettiğini bildirmektedir.

1.4. Varlık Vergisinin Kanunlaşması ve Beklentiler

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 1 Kasım 1942 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı uzun konuşmada harbin genel seyrine kısaca değindikten sonra ülkenin iç değerlendirmesini yapmıştır. Bu değerlendirmede genel aksaklıklar ve halkın huzurunu bozan en büyük problemin, fiyatların aşırı artması, sabit gelirlilerin mevcut ortamda büyük sıkıntılarının olduğunu, oysa bir takım insanların harp şartlarından istifade ile büyük servet sahibi oldukları dile getirilmiştir. Başbakan, gelişen olumsuz tablo karşısında devletin durumu kötü olan 1.800.000 (hastalar, memurlar, düşkünler, sabit gelirliler, ihtiyaç sahipler) insana yardımda bulunulmasının kararlaştırıldığını ve hiçbir vatandaşın kendi haline terk edilmeyeceğini açıklamıştır. Ülkenin en çok sıkıntı çektiği tüketim maddelerinden; elbiselik kumaş, hububat, bulgur, pirinç, yağ, şeker, kumaş, kömür ile maliyenin sıkıntısının giderilmesi için bir defaya mahsus Varlık Vergisi alınması konusunda detaylı bir bilgi sunulmuştur[19]. Türkiye, yalnız hububat sıkıntısını aşabilmek için; İngiltere ve Amerika'dan on beşer bin ton buğday istemiş, dışarıdan alınacak buğdayı taşımak için nakil vasıtası tedarikine başvurmuştur. Türk tarımcısının ürettiği ürünün, % 25'ini, devlet iyi bir fiyattan almaya karar vermiş ve bu miktar ödenmeden hububat satışı yasaklanmıştır. Ancak sorunlar yine devam etmiş hükümet % 25 hesabına göre 1,5-2 milyon ton hububat beklerken bu oran 600.000 tonu ancak bulmuştur. Bu durum ise memurların çiftçiyi korumak istemesi ve tespitin mahsulün yeşilken

18 Hüseyin Cahit Yalçın, "Varlık Vergisi", **Yeni Sabah**, Aralık 1942, s. 60.

19 "Başvekil Şükrü Saraçoğlu Büyük Millet Meclisinde İaşe Durumumuza ve Alınan Tedbirlere Dair Bir Nutuk Söyledi", **Ayın Tarihi**, Kasım 1942, s. 25-35.

yapılmasından kaynaklandığı şeklinde değerlendirilmiştir. Bu dönemde yapılan girişimler ile buğday açığı, 50.000 ton buğday ithal edilerek karşılanmıştır. Keza zeytinyağında da ciddi darlıklar yaşanmış, büyük miktarda stok olduğu ve mahsulün de iyi olduğu halde yağ fiyatları stokçular nedeniyle artmıştır. Saraçoğlu bu durum karşısında yağın % 15'inin devlet tarafından 80 kuruş fiyatla alınacağını ve tahmini 8 milyon kilo tedarik edileceği beklentisini belirtmiştir. Yağlardan alınan vergilerin de artık yağın bizzat alınması şekline dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. Alınan buğday, yağ, şeker, kumaş gibi acil ihtiyaç malzemeleri ile evvela ordunun ihtiyacının sonra da tespit edilen 1.600.000 vatandaşın sıkıntılarının giderileceğini açıklamıştır. Harp şartlarında bunu gerçekleştirirken; adalet, tatbik kabiliyeti olan vaatlere ve suiistimale uğramadan belli bir plan ve düzen içinde sürekli bir faaliyet olarak yapılmasının esas olduğu vurgulanmış ve meclisten büyük destek görmüştür[20].

Varlık Vergisi tartışıldığı bir dönemde halkın yaşam biçimini ve çekmiş olduğu sıkıntıları doğru tanımlamak gerekir. Bugün bu verginin enine boyuna tartışıldığı bir süreçte olaya tek boyutlu bakmamak gerekir. Empati yapmak, köylünün, şehirlinin hatta askerin nasıl beslendiğini de incelemek gerekir. Ordu yiyecek bulsa bile kapıya dayanan savaşta kullanacağı techizatın yedek parçalarını bulmakta sıkıntı çekmekteydi. Uçakların motorlarının kaç günlük benzini olduğu veya yeterli lastiğinin olup olmadığı, yemsizlikten kırılan hayvanların bir avuç yem bulup bulamayacağı komutanların günlük sorunlarındandı. Ticaret Bakanı Mümtaz Ökmen**,** *"Milletimize ve ordumuza karşı bu kadar aciz ve çaresiz kaldığımız için kendimi balkondan sokağın taşları üzerine atmak istiyorum."* demiştir. İzmir'de ekmeğe palamut ve küspe karıştırılmak zorunda kalınmıştır[21].

Halk bu zor günlerde; birlik-beraberliğini korumasının yanında bir milyon insanın da işini-gücünü bırakarak orduya katılması nedeniyle ekonomik yapı olumsuz etkilenmiştir. Ancak bir kısım varlıklı insanların bu zor günlerde devlete varlıkları ile katkıda bulunmaları gerektiği dile getirilmiştir. Kanun tekli-

20 **a.g.m.,** s. 32-39.

21 Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi,** Ankara 2004, s. 429.

finde detayları verilen alanlardan bir defaya mahsus olmak üzere tespit edilen miktarda vergi alınacağı kararlaştırılmıştır. Halkın her kesiminden insanlar silah altına alınırken, bir kısım varlıklı insanın da parası ile devlete destek vermesi istenmiştir. Esasen 1.300.000 kişilik ordunun silah altında durması da iş gücünün düşmesi yanında ekonomik açıdan da devleti sıkıntıya sokmaktaydı. Kaldı ki bu rakam bazen 1.700.000 askeri bulmaktaydı. Savaşa taraf diğer ülkelerde kamu ve özel sektör ortak hareket ederken maalesef Türkiye'de harbe girmemenin de tesiri ile olmalı ki, iki sektör bir araya gelemiyor, devlet özel sektörden destek alamıyordu. Esasen sanayi sektörü oldukça zayıf olan Türkiye'de güçlü bir özel sektörden ve özel sektör kültürünün kurumsallaşmasından da söz etmek oldukça iyimser bir yaklaşım olmaktadır. Bu şartlar altında hükümetin Servet Vergisi kararı meclisin desteği ile çıkmıştır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu ve Maliye Bakanı Fuat Ağralı'ya göre Varlık Vergisi'nden 3 sonuç alınacaktı.

a) Enflasyon ile mücadele edebilmek için tedavülden para çekmek,

b) Savaş süresince çok para kazananlardan vergi almak,

c) Devletin gelirlerini artırmaktır.

Bir başka gerekçeyi eski başbakanlardan ve o dönemin CHP milletvekillerinden olan Suat Hayri Ürgüplü anılarında Başbakan ve Maliye Bakanı'ndan dinlediği şekliyle şöyle aktarmaktadır. *"İstiklal Savaşı'ndaki fedakârlığa benzer bir fedakârlığın zorunlu olduğuna kesin bir dille ve heyecanla belirttiler. İstiklal Harbi'nde işgal altındaki İstanbul ve İzmir'den gerekli yardım alınamamıştır. Şimdi en büyük fedakârlık oralardan gerekmektedir*[22]*."* düşüncesindeydiler.

Verginin alınamaması halinde nasıl bir yöntem uygulanacağı da Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenmiştir. Sağlık şarları uygun olmayanlar istisnai kapsama alınırken, çalışma zorunluluğuna tabii olacakların bulundukları ilin

22 Tokgöz, **a.g.e.**, s. 112-113. Burada kastedilen olay Tekalifi Milliye kararları ile İstiklal Savaşı'nın en zor zamanında milletin savaşa olan maddi katkısı ifade edilmektedir.

dışında çalışmaya gönderilecekleri belirtilmiştir[23]. Varlık Vergisi'nin süresi çok sınırlıydı. Kanunun çıkması ile 15 günde 500 milyon lira toplanabileceği hesaplanmıştı. Başbakan sürenin bu kadar kısa tutulmasının en büyük nedenini ise suiistimalleri engellemek şeklinde izah ediyordu. Varlık Vergisini halkın etkin bir şekilde duyabilmesi için basın, gazete ve diğer ilan usulleri ile yayımlanacaktı. Kurulacak komisyonların başında en büyük mülki amir bulunacaktı. Vergi borcunu ödemek isteyenlere 15 gün süre verilmesi, zamanında ödemeyenler için haftalık uzatmalar yapılmış ancak her haftalık uzatmada % 1,2,3 şeklinde faiz alınmasına, bu durumda da ödemeyi yapamayanların Aşkale'ye çalışmaya gönderilmesine karar verilmiş ve bu karar bir süre uygulanmıştır. Borcunun yarısını ödeyip diğer kısmını ödemek istemeyenler için derhal takip yapılması, bununla birlikte iyi niyetinden şüphe edilmeyenlerin 6 aya kadar geri bırakılması ve çalışma muafiyeti tanınması kararlaştırılmıştır. Daha sonra bu uygulamada yumuşatma yönünde değişiklikler yapılmıştır[24]. Bu kapsamda alınan önlemlerden biri de borcunu ödeme imkanı olabileceklerin aileleri nezdinde serbest bırakılmaları ve çalışarak bakiye borçlarını ödemeleri kolaylığı getirilmesi, art niyetli davrananlara ise yeniden işlem yapılması hususu devlet kurumları arasında yazışmalara konu olmuştur. Aşkale'ye gönderilenler o günden günümüze tartışma konusu olmuştur. Bakanlar Kurulu bu kararın takip eden maddelerinde ise; tarh edilen verginin yarısından azını ödeyen veya hiç ödemeyenlerin ise derhal takibe alınmasını kararlaştırmıştır. Burada da vergisi en yüksekten başlayarak aşağıya doğru bir sıralama yapılması istenmiştir. Zira durumları zayıf olanlara icra takip yapıldığında kısa süre içinde piyasaya yeterinden fazla mal çıkacağından malların değerinin altından satılacağı gerekçesiyle hem satanların zarar edeceği hem de alacaklı devletin gelirinin azala-

23 **Düstu**r, Varlık Vergisi Kanununun Çalışma Mecburiyetine Dair Olan 12 ve 13 üncü Maddelerinin Tatbik Sureti Hakkındaki Talimatnamenin Meri'yete Vaz'ına Dair Kararname, 7 Kanunusani 1943, No: 2/19288, s. 121-124

24 **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),** Kutu: 030.18.01.02, Yer: 102.48.12, EK-1; **BCA,** Kutu: 030.18.01.02, Yer: 101.10.19, EK-2; **BCA,** Kutu: 030.10, Yer: 54.353.13, EK-3; Çavdar, **a.g.e.**, s. 431

cağı öngörülmüştür[25]. Bu uygulamadan; hastalar, sakatlar, ödemeyi yapmakta kararlı olanlar, 18 yaşın altındakiler, kadınlar ve 55 yaşın üstündeki erkekler muaf tutulabilecekti. Kararda ayrıca birden toplu icra değil de bir plan çerçevesinde yapılması belirtilmiştir[26]. Tabii en varlıklı insanlar gayrimüslimler olduğundan Aşkale serüveninde bu vatandaşlarımız gündeme gelmiştir. Ne var ki, uygulama yoruma açıktır. Bu durum uygulayıcıların farklı insiyatif kullanabileceği gerçeğini göstermektedir. Uygulama Türkiye'de mülk sahibi olan ama ikinci bir devletin vatandaşı olan mükelleflere de uygulanmış ve daha sonraları alınan bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Varlık Vergisi konan ama ödemeyen Lübnan ve Suriyelilerin de gayri menkullerinin satılması karar altına alınmıştır[27].

Mükelleflerden ne kadar vergi alınacağına şehirlerde kurulacak "Takdir Komisyonları"nın karar vermesi kararlaştırılmıştır. Bu komisyonun oluşturulmasında bölgede bulunan mükelleflerin haksızlığa uğramayacağı şekilde, ilgili ve bilgili birimlerden oluşturulmasına önem verilmiştir. Yapılan hesaplamada 18 milyon kişinin yaşadığı Türkiye'de 3874'ü yabancı 114.368 yükümlüye toplam 465.384.820 lira vergi tahakkuk ettirilmiştir. İstanbul'da yaşayan yabancılara 80 milyon lira tahakkuk ettirilmişse de pazarlıklar sonucu bu rakam 17 milyon liraya çekilmiştir[28]. Bu uygulamada İstanbul'da yaşayan azınlıkların mağdur edildiği, servetlerinin Türklere geçmesi için Varlık Vergisi'nin bir tuzak olduğuna dair o günden günümüze propaganda yapılmaktadır. Ancak o yıllarda % 1 nüfusa tekabül eden azınlıkların ekonominin % 18'ni kontrol ettiği gözden kaçırılmaktadır. Bu verginin % 71'i azınlıklara tahakkuk etmişse de bu daha ziyade ülkede ticaretin belirli bir kesim tarafından idare edilmesinin bir sonucu olduğu gerçeğinin yansımasıdır[29]. Bu aslında asırlardır devletin ticari

25 **BCA**, Kutu: 030.10, Yer: 135.471.24, Tarih: 3.12.1943; **BCA**, Kutu: 030.10, Yer: 1100.110.17, Tarih: 07.01.1943.

26 **Düstur,** Varlık Vergisi Kanununun Çalışma Mecburiyetine Dair Olan 12 ve 13 üncü Maddelerinin Tatbik Sureti Hakkındaki Talimatnamenin Meri'yete Vaz'ına Dair Kararname, 7 Kanunusani 1943, No: 2/19288, s. 121-124; Çavdar, **a.g.e.**, s. 432.

27 **BCA**, Kutu: 030.18.01.02, Yer: 102.57.10, Tarih: 22.07.1943.

28 Arı, **a.g.m.**, s. 15.

29 Ortaylı, **a.g.m**., s. 425; Güney, **a.g.m.**, s. 2.

hayatında hâkim olan unsurun alışkanlıklarının bozulmasına neden olan duruma karşı sergilenen tepki olmuştur. Osmanlı ekonomik yapısında Türk milleti şartların oluşturduğu yapının bir sonucu olarak ticari hayatta etkinliği olmayan bir durumda bulunmaktaydı. Türkler ordunun ana nüvesi olurken, toplum olarak tarımda ve hayvancılık alanında yoğunlaşmıştı. Oysa bir ülkenin en önemli gelişme sahası olan ticaret ve sanayi Türk dışı unsurların egemenliğinde kalmıştı. Burada devletin gücünü etkileyen bir alanın kontrolünün bilinçli olarak belirli ellerde toplanmasından ziyade toplumsal yapının asırlar içinde şekillenme ve devlet erkinin idaresindeki yapılanmadan dolayı sektörlerin belirli gruplar, toplumlar veya unsurların daha etkin olduğu bir sosyolojik dönüşüm söz konusudur. İlginç olan ise bu sosyolojik vakıanın daima Türk ulusu aleyhine bir duruma dönüşmesi gerçeğidir.

Varlık Vergisi uygulaması ile sermaye sahiplerinden destek istenmiştir. Şüphesiz aniden gelişen ve yüklü bir vergi vermeyi gerektiren bu durum başta nakite hükmeden varlıklı kesimleri ciddi olarak rahatsız etmiştir. Savaş yıllarında da paranın değeri düşmüş halkın paraya olan güveni azalmış, başta varlıklı azınlıkların ilgi gösterdiği karaborsa, stokçuluk, şüpheli milyonerler artmıştı. Bu durum toplum düzenini altüst etmişti[30]. Özellikle azınlık statüsünde bulunan bazı insanlar dönemin şartlarından ticari alanda büyük faydalar sağlamayı başarmıştır.

Vergi ülkenin bütün illerinde şartları uyanlardan alınmış, listeler asılmış ve vergi alınmıştır. Vergide miktar kazancın türüne göre değişmekteydi. Kooperatifler için son sene kazancının % 50'sinden az, Anonim Şirketler için % 70'ten fazla olmayacaktı. Bunu o günkü gazetelerden ilçe bazında görmek mümkündür. Verginin ilanı ile birlikte azınlıklardan geniş bir tepki gelmiş ve yabancı konsoloslara giderek girişimlerde bulunmuşlardır. O günün zenginlerinden Hamparsun Erkman tahakkuk eden 400.000 liradan 5.000 lira, Arşak Çuhacıyan tahakkuk eden 400.000 liradan 8.000 lira, Samoel Varon tahakkuk eden 240.000 liradan 8.100 lira ödemiştir[31]. Yeni zenginlerden Vehbi Koç ise

30 Arı, **a.g.m.**, s. 455.

31 Arı, **a.g.m.**, s. 455.

hatıratında 600.000 lira ödediğini beyan etmiştir[32].

Varlık Vergisinin görüşmesinde dönemin Başbakanının bir konuşma yapmasını müteakiben kürsüye gelen Bağımsız Grup Başkanı Ali Rıza Tahran konuşma yapmış daha sonra Refik İnce ve Muhittin Baha Pars konuyla ilgili görüşlerini açıklamışlar ve kanun ile ilgili hükümete destek vermişlerdir. İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir Paşa kürsüye gelerek uzun bir konuşma yapmış ve kısa yoldan zenginlerin kazandıkları parayı da değerlendiremedikleri, toplumun enerjisinin yanlış yerlerde israf edildiğini, özellikle türedi paralılar ile ahlaksızlığın arttığını, verginin isminin de **"Aşırı Kazanç Vergisi"** olmasının daha uygun olacağını söylemiş ve ismin bu şekilde değiştirilmesini teklif etmiştir. Ancak bu kabul edilmemiştir. Kazım Karabekir Paşa memleketin halini tasvir ederek Varlık Vergisi'nin gerekliliğini savunmuştur[33]. Daha sonra Maliye Vekili Fuat Ağralı söz alarak kanunun 3 temel hususu olduğunu beyan ederek bunların;

a) Varlık Vergisi,

b) Memura parasız giyim eşyası dağıtımı ve zeytinyağı,

c) Diğer yağların vergisinin aynen üründen alınması olduğunu özetleyerek komisyonlar kurulmasını teklif etmiştir. Bundan sonra adliye, maliye, iktisat ve bütçe komisyonları kurulmuştur.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, daha sonra tekrar teşekkür konuşmasını yapmış ve çalışmalar bu eksende devam etmiştir[34]. 11 Kasım'da kanunlaşan varlık vergisi 12 Kasım 1942 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun oylamasına; 76 vekil katılmamış, 350 vekil katılmış ve hepsi kanunun kabul edilmesi için oy kullanmıştır[35]. Varlık Vergisi, genel olarak gerekli bir vergi olarak algılanmış, gücü yetenler bunu bir vatandaşlık sorumluluğu olarak görmüştür. Ancak sürenin çok kısa olması, komisyonların takdirine bırakılması bilerek veya bilmeyerek bir kısım mükelleflerin sıkıntıya

32 Tokgöz, **a.g.m.**, s. 114.

33 **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, devre: VI, c. 28, içtima 4, s. 27-29.

34 "Saraçoğlu...", **Ayın Tarihi,** s. 42-44.

35 **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:VI, Cilt 28, İçtima 4, s. 33.

düşmesine neden olduğu genel bir kanaat olarak kabul görmüştür. Varlık Vergisinin gerekliliğinden ziyade uygulamasında karşılaşılan güçlükler verginin tartışılmasına zemin oluşturmuştur.

1.5. Varlık Vergisi'nin Basında İşlenmesi

Varlık Vergisi, Türk basınında çok geniş yankı bulmuştur. Hatta hükümet dış ülkelerin de baskısıyla 1943 yılında uygulamaya son vermiştir. Ancak Varlık Vergisi bu gün bile basında yer almakta ve hadiselere bakış açısına göre olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilmesi devam etmektedir. Varlık Vergisi farklı yorumlanmaya açık bir konu olmakla birlikte olumsuz bakanlar bu alanda geniş bir kamuoyu oluşturmaya gayret ederken, dönemin zorunluluklarını takdir edenlerin sessiz kalması konunun bütün yönleri ile tartışılmasına imkan vermemektedir. Dolayısıyla konu olumsuz bakan bir yaklaşımın baskınlığı ile gündemde yer almaktadır. Taraf olan büyük bir kesim internet bilgisi, siyasi mülahazalar ile taraf olmaktadır. Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunca bir çok aksaklığına rağmen dönemin şartları bile değerlendirilmeden uygulama hepten farklı yöne çekilebilmektedir. Başta Kazım Karabekir, TBMM'de uygulamaya destek vermiştir. Bu dönemin milletvekillerinin değerlendirmesi de gerçeklerin ortaya çıkmasına şüphesiz katkı sağlayacaktır. Dönemin basını da konuya geniş yer vermiştir. Bunlardan bazıları ve değerlendirmeleri aşağıda verilmiştir.

a. Cumhuriyet (İstanbul) 2 Kasım 1942-Yunus NADİ: Yunus Nadi, yazısında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün TBMM'yi açış konuşmasında milli birlik ve beraberliğe değindiğinden bahsetmiştir. Verginin nedenlerini oluşturan hususlar da yazıda işlenmiştir. Mümkün olsa teneffüs edilen havayı ticaret metası yapmak isteyen 500 kadar açık gözün ihtiras ve millete verdiği zararlardan bahsedilmiştir.

b. Akşam (İstanbul) 2 Kasım 1942-Necmeddin SADAK: Necmeddin Sadak, harbin millete çok pahalıya mal olmaya devam ettiğini, bu durumda içeride bir takım insanların bu durumu bildiğini dile getirerek sınır tanımayan

kazanma ihtirasının milleti büyük sıkıntılara soktuğunu ifade etmiştir. Memlekette kaybolan itimat havasının sonucu olarak böyle bir mecburiyet olduğundan bahsetmiştir.

c. Son Telgraf (İstanbul) 4 Kasım 1942-Ethem İzzet BENİCE: İnönü'nün Meclisi açış konuşmasında dile getirdiği vurguncu, gözü doymaz tüccarların ve kimin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç siyasetçi tabirine değinmiştir. Menfaat, para hırsı, vatansızların oluşturduğu 300-500 kişinin; Türk milli bünyesini, Türk vicdanını, Türk ahlakını, Türk nizamını bozmaya, sarsmaya, hatta yıkmaya çalışanlar olduğu vurgulamıştır.

d. Yeni Asır (İzmir) 4 Kasım 1942-Şevket BİLGİN: Yeni Asır'da da Milli Şef'in nutkuna yer verilmiş, Türk gemisinin güvenle barış içinde yoluna devam edeceği ancak 24 saat gibi bir sürede de savaş durumuna hazır olabileceği belirtilmiştir. Vurguncuların sömürmesine milletin maruz bırakılmayacağı ve Cumhuriyet hükümetinin gerekli tedbirleri alacağı, vurgunculara gerekli kuvvet ve kudretin gösterileceği belirtilmiştir[36].

e. Ulus (Ankara) 10 Kasım 1942 Falih Rıfkı ATAY: Atatürk'ün ölüm yıldönümü olması nedeniyle F.Rıfkı ATAY bu konuyu işlemiştir. Atatürksüz geçen 4 seneyi anlatmış, İsmet İnönü'nün de Atatürk'ün en yakın dava arkadaşı olduğundan bahisle mevcut şartlarda olsaydı; Atatürk de İnönü gibi davranırdı demek istemiştir. 10 ve 11 Kasım'da bütün gazetelerde yalnız Atatürk ile ilgili olarak başyazılar yayımlanmıştır[37].

f. Ulus (Ankara) 10 Kasım 1942 Falih Rıfkı ATAY: 12 Kasım tarihli yazısında Başbakan tarafından söylenen aydınlık nutuk ve mecliste kabul edilen kanun ile; ordu ve halkın iaşesi emniyete alınmış, hayat pahalılığına karşı halkın ve sabit gelirlilerin korunması için ucuz ekmek ve ihtiyaç maddeleri temin etmek, harp içinde çok kazananlardan bir defalık hazineye yardım almak ve piyasaya sürülen fazla parayı çekmek arzulandığı işlenmiştir[38].

36 **Ayın Tarihi**, Kasım 1942, s. 59.
37 **Ayın Tarihi**, Kasım 1942, s. 59.
38 **Ayın Tarihi**, "Hükümet Yeni Tedbirler Almıştır", Kasım 1942, s. 76.

Ankara mebusu olan Falih Rıfkı, tabii ki siyasetin bir parçasıdır ve etkili bir kalemdir. Atay, yazısında Türkiye'nin büyük bir ordu beslendiğinin bilinciyle fedakârlıkta bulunmanın zorunluluğundan, vatandaşların hazineye daha çok yardımda bulunmalarının öneminden bahsetmiştir. Yazıda vurguncuların aşırı kazandıklarından kazançlarını tarlaya toprağa yatırdıklarını ve bunu yaparken de zeytinyağını esas aldıklarını ve talep fazlasından istifade ile az olan malı fahiş fiyata sattıkları, oysa memleketin savunması ve görev dendiğinde bunu Türk köylüsüne yıktıklarını belirtmiştir. Kazanan, rahat eden ve normal zamandan birkaç misli fazla elde eden bu kesimin sınıf ve vazife anlayışında ayrıcalıklı olmayacağı işlenmiştir[39].

g. Cumhuriyet (İstanbul) 12 Kasım 1942 Yunus NADİ: Muğla Vekili olan Yunus Nadi, yazısında Varlık Vergisinin kanun olmasından, alınan önlemlerden, harbin sıkıntılarını sırtlanan sabit gelirli ve köylülerin dertlerinin azaltılması konusuna değinilmiş, 3 yıldır silah altında tutulan ordunun memlekete büyük yük olduğu, ancak bunun da emniyetimiz için zaruri olduğu, Varlık Vergisinin diğer memleketlerde de farklı şekillerde uygulandığından bahis edilmiş, varlıklı mükelleflerin bir defaya mahsus bu fedakarlığı yapacakları gerektiği işlenmiştir[40].

h. Akşam (İstanbul) 12 Kasım 1942 Necmeddin SADAK: Çorum mebusu Necmeddin Sadak, 12 Kasım tarihli Yazısında; II. Dünya Harbi'nin bütün memleketlerde darlık ve sıkıntı meydana getirdiği, bunun bir tılsımla çözülemeyeceği, en doğru tarzın zenginliğe göre değil adalete göre bir düzen kurmaktan geçtiğini, tecrübelerle bir şeyler yapılabileceğini işlemiştir. Devamında; hükümetin geliri artmayan insanları doyurmayı, giydirmeyi amaçladığını, böylece para hareketinin sınırlanacağını, varlıklı vatandaştan alınacak vergilerle piyasadan fazla paranın çekilerek fiyat artışının engelleneceği belirtilmiştir. Bu buhranlı günlerde vurgunculuk ile zengin olanlara da vatan borcunun öğretileceğine emin olunması, hükümetin güçsüzün ve ezilen halkın yanında

39 **Ayın Tarihi**, Kasım 1942, s. 76.

40 **Ayın Tarihi**, Kasım 1942, s. 77-79.

çıkarcıların ise karşısında olduğu ifade edilmiştir[41]. Sadak, 27 Kasım tarihli yazısında; kıyıda, köşede sinmiş milyarderler türediğinden, vurguncuların bir odacı kadar vergi vermediğinden bahsetmiştir. Yine; Türkiye'nin sermaye düşmanı olmadığı ancak Almanya ve İtalya gibi totaliter rejimler ile Amerika ve İngiltere gibi liberalist ve kapitalist ülkelerde bile suç olan ayıp olan ahlaksız kazanca karşı olduğunu söylemiştir. Yazının devamında, Savaşın içinde Londra'nın harabe olduğu, ama halkın devletin yanında olduğu ve bütün gücü ile desteklediği, Amerika'da gelir vergisinin % 90 olduğu belirtilmiştir. Bu ülkede milyonlar kan borcu ödemeye razı iken 5–10 bin kişi de para borcunu ödesin görüşü işlenmiştir[42].

i. Yeni Sabah (Cumhuriyet) 17 Aralık 1942 Hüseyin Cahit YALÇIN: Hüseyin Cahit, yazısında İstanbul listeleri ile ilgili dedikodulardan bahsetmiş, listenin asılmak üzere olduğu bu günlerde vatandaşın devlete yardımcı olması gerekir görüşüne yer vermiştir. Harp süresince haddinden fazla kazananların bu görevi seve seve yapacakları, hatta Mersin'den bir mükellefin daha da yüksek olsa memnuniyetle katkıda bulunacaklarını belirttiğini yazmıştır. Kazananların insafsızca ve içinde bulunan ağır şartlardan istifade ile çok kazandıklarını, ancak vatandaşın bu görevi vakur ve onuru ile yerine getireceğine ümitli olduğu temennisiyle son bulmuştur[43].

j. Tan 18 İlkkanun 1942 M.Zekeriya SERTEL: Sertel, yazısında zenginliklerin her ülkede belirli ellerde toplandığını belirtmekte ve bu kapsamda Amerika'nın servetinin 52 kişide, İngiltere'nin servetinin birkaç yüz kişide toplandığı oysa 18 milyonluk Türkiye'nin servet vergisini 100.000 insana yayarak her kesimden bu mükellefiyete ortak olmasının amaçlandığını savunmuştur[44]. Sertel, yazısının devamında esas olanın millet refahı olduğu, ferdi refah ile bir azınlığın bütün millete rağmen serveti elinde tutmasının gayri tabii bir hal olduğunu belirtmiştir[45].

41 **Ayın Tarihi,** Kasım 1942, s. 79-80.
42 **Ayın Tarihi**, Kasım 1942, s. 86-89.
43 **Ayın Tarihi,** Aralık 1942, s. 59-61.
44 **Ayın Tarihi,** Aralık 1942, s. 61.
45 **Ayın Tarihi,** Aralık 1942, s. 62.

k. Son Telgraf 22 İlkkanun 1942 Etem İzzet BENİCE: Köşesinde verginin büyük çoğunluğunun neden İstanbul'da toplandığı konusunu tartışmıştır. Sonuç olarak üç başlıkta bunun gerekçesini açıklamıştır. Bunlar; İstanbul'un Türkiye'nin ticaret ve servet şehri olması, en büyük kazanç varlıkları ile iş ve emlak sahiplerinin burada yaşaması ve son olarak içtimai adaletin uygulamasını en ileri planda davet eden şehrin yine İstanbul olması olarak açıklamıştır. İstanbul'dan ödenmesi gereken vergi 344 milyon liranın İstanbul'un varlıklarına göre çok olmadığını savunmuştur[46].

Basın, Ankara, İstanbul başta olmak üzere ulusal ve yerel alanda konuyu çok detaylı bir şekilde işlemiştir. Varlık Vergisi ile ilgili illere gönderilen miktarlar ayrı ayrı takip edilmiş ve verginin özellikle bir azınlık grubu hedef almadığı buradan da anlaşılmaktadır. Tabii savaş şartları içinde resmen sansür olmasa da Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun tabiriyle kendi kendini terbiye edecek 95.000 tirajlı bir basının olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Hükümete rağmen yazma cesareti gösterenlerin, gazetelerinin kapanması mevcut yasalara göre basit bir prosedür (izlek) olduğundan yazı işleri müdürlerinin **"Yasaklar Dosyası"**nın oldukça kabarık olduğunu ve sık başvurulan bir kaynak olduğunu da unutmamak gerekir.

1.6. Varlık Vergisi Uygulamasının Değerlendirmesi

Varlık Vergisi, ekonomik olarak kriz içinde olan Türkiye'nin, diğer devletlerde olan benzer bir uygulamayı hayata geçirmesidir. Dönemin Başbakanı suistimalleri ortadan kaldırmak için süreyi kısa tuttuklarını dile getirmiştir. Bu durum ters tepki oluşturmuş ve kısa sürede istenilen vergiyi ödeyemeyen geniş bir kesim varlıklarını elinden çıkarmak zorunda kalmıştır. Fırsat düşkünü olan ve varlıklarını satmak zorunda kalanların değerlerini ucuza kapatan başka bir fırsatçı grup türemiştir[47]. Uygulamadan kaynaklanabilecek hatalar veya uygulamadaki katı tutum karşısında bazı mükellefler Türkiye dışında bulunan ruhani makamları da devreye sokmayı denemişler ve başarılı da olmuşlardır.

46 **Ayın Tarihi,** Aralık 1942, s. 64.

47 Ortaylı, **a.g.m**., s. 425.

Ne var ki, itirazların incelenmesinde değişiklik olmamış ve borçları değişmemiştir[48].

Varlık Vergisi uygulaması ile ülke çapında takdir olunan toplam 465.384.820 liranın, 317.275.642 lirası İstanbul'a takdir olunmuş olup 221.317.642 lira tahsil edilmiştir[49]. Türkiye genelinde ise 317,3 milyon lira gelir elde edilmiştir. Basında en çok tartışılan konunun biri de Varlık Vergisini ödemeyen 1229 kişinin Aşkale'ye bir yıl süreyle yol yapımına gönderilmesidir. Aşkale esaret kampı olarak düşünülmüş değildir, bilakis borcunu ödeyemeyenlere uygulanan ve insani değerlerin alçaltılmadığı bir devlet görevidir [50]. Burada çalışanlara ücretleri ödenmiş bir kısmı borçlarına mahsup edilmiştir. Bu konuda belirli kişilerce hazırlanan ve Türk kamuoyuna sunulmak istenen bazı film çalışmalarını belli güçlerin ve odakların bilinçli olarak yaptığı, sözde Ermeni Tehciri ile paralel bir bağlantı oluşturulmaya çalışıldığını hatıra getirmektedir[51]. II. Dünya Savaşı sonucunda dünyada kaybedenler ile birlikte o dönemde genel kabul gören anlayışlarda da köklü değişiklikler olmuştur. İnsan hakları, demokrasi ve refahın artırılması yükselen değerler olmuştur. Almanya ve İtalya'nın son 15-20 yılına damgasını vuran zihniyetin yenilgisi ile yeni bir yaklaşım egemen olmuştur. Günümüze kadar da benzeri sistemlerin ve anlayışların hayat bulmaması II. Dünya Savaşı sonrasında kazananlar tarafından dünyaya egemen kılınan ve insan onuru ile daha uyumlu bir argüman olmaya devam etmektedir. Bu argümanın esasını ise; insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, toplumların eşitliği ve özelde ferdi hak ve hürriyetlerin ön plana çıkarılması oluşturmaktadır. Bu yaklaşım dikkate alındığında günümüzden 70-80 yıl önce yaşananları dünyanın o günkü genel durumunu dikkate almadan bugünün anlayışı ile değerlendirmek objektif olmayacaktır. Türkiye her dönemde sertlik yanlısı uygulamaların olduğu güçlü devletlerin uygulamaları karşısında çok daha ılımlı bir çizgi izlemiştir. Bunu günümüzde de görmek mümkündür. Bölgemizde savaş tamtamlarının çaldığı son 30 yıldır Türkiye'nin takip ettiği politika dikkatlice

48 **BCA**, Kutu: 030.10, Yer: 135,971,23, Tarih: 10 Kasım 1943.

49 Arı, **a.g.m**.,s. 455-458.

50 Güney, **a.g.m.**, s. 2.

51 Güney**, a.g.m.**, s. 2.

incelendiğinde sorunların diplomatik yollardan çözülmesi için mücadele ettiği görülür. Bosna-Hersek olayları, Kosova'da yaşananlar, İran-Irak Savaşı, Irak'ın işgali ve milyonlarca insanın katliama uğraması, İran'a yönelik Batıdan uygulanan tazyik, Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar karşısında her zaman akan kanın durmasını samimiyetle savunan ve hiçbir beklentisi olmayan ülke daima Türkiye olmuştur. Kaldı ki, Cumhuriyet tarihi boyunca *"Yurtta Sulh, Cihanda Sulh"* ilkesini benimseyen bir ülkenin kendi vatandaşları arasında ayrımcılığı devlet politikası olarak uygulaması doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu ülkenin yüzlerce yıldır onlarca farklı milleti ve farklı dini inançları bünyesinde barındıran bir gelenekten geldiği de dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Her uygulamada doğal olarak bir kısım aksaklıkların ve hataların bulunması mümkündür. Varlık Vergisi bu kapsamda ele alındığında bazı uygulamalarının günümüz anlayışı ile bağdaşmayacağı birçok araştırmacı tarafından ve dönemin idarecileri tarafından ifade edilmiştir.

Varlık Vergisi uygulaması itibariyle bu gün de yoğun olarak tartışılmaktadır. Şüphesiz kanunun çıkarılmasından uygulanmasına kadar geçen süreçte bir kısım hata ve eksiklikler olabilir. Ancak bir uygulamayı dönemin şartlarını dikkate almadan tamamen mahkum etmenin bilimsel olmayacağı, iyi niyetle karşılanamayacağı açıktır. Bu ülkeden para kazanan, bu ülkenin insanları ile kader birliği yapması gereken bir kısım zenginlerin Varlık Vergisi Kanunu çıkınca yabancı ülkelerin konsoloslarına koşmalarını izah etmek de oldukça zor bir durum olarak gözükmektedir.

Varlık Vergisi, 114.000 mükellefe gelen bir vergidir. Ülkenin hemen bütün şehirlerinde kanunun emrettiği şekilde çalışmalar başlatılmıştır. Yapılan incelemede alına vergiler ile İstanbul'dan % 70 gelir elde edilirken, % 30 diğer yerlerden alınmıştır. Bu görünüşte adaletsiz gibi görünse de Türkiye'nin ticaret şehri İstanbul'dur. Sadece % 1 nüfusa sahip olan azınlıkların % 18 ekonomiye sahip olmaları ve İstanbul'da ikametleri göstermektedir ki, ticari hayat İstanbul'da çok daha etkin ve ülkenin temsilcisi durumundadır.

Tablo 1. Şehirlere Göre Yapılan Gelir Dağılımda Ortaya Çıkan Tablo

Aydın'a 632.362 Lira	Edirne 800.000 Lira	Antakya 3.235.140 Lira	Zonguldak 1.630.277 Lira
Konya 1275 mükellef 1.898.820 Lira	Muğla 750.900 Lira	Elazığ 299.033 Lira	Adapazarı 736.463 Lira
Erzurum 987.308 Lira	Balıkesir 1238 mükellef 2.202.100 Lira	Kütahya 1.000.000 Lira	Aydın 950 Mükellef 1.381.609 Lira
Muğla 551 mükellef 722.000 Lira olarak vergi alınması kararlaştırılmıştır[52].			

Varlık Vergisi'nin uygulanması sırasında Aşkale'ye gidenlerin tamamen hukuk dışı bir keyfiyet eseri olduğu iddia edilmektedir. Oysa buraya gönderilenler hazırlanan bir talimatnameye uygun olarak sevk edilmişler ve bu sevkte de borcunu ödemeyenler, kısmen ödeyenler, art niyetliler gibi bir tasnif yapılmış ve sağlıksızlar, kadınlar, yaşlılar, çocuklar istisna edilmişlerdir[52]. Varlık Vergisi, İstanbul'da faaliyet gösteren İngiliz Ticaret Odası'na ait aylık bir mecmuada "yıllık rapor" bahsinde de yer almış ve çıkan rapor dönemin Matbuat Genel Müdürü Selim Sarper tarafından 17 Mart 1943 tarihli resmi yazıyla Başbakanlığa bildirilmiştir[53]. Yine yılın ilk ayında Almanya'da çıkan "Allgemenie Gazetesi"nde de haber olmuş ve burada çıkan haberler de Dışişleri Bakanlığı tarafından Başbakanlığa rapor edilmiştir[54].

52 **BCA,** Kutu: 030.10, Yer: 54.353.13, s. 1-3; **Düstur**, 4305 Sayılı Kanun, Talimatname, 7 Kanunusani 1943, s. 121-124; **BCA,** Kutu: 030.18.01.02, Yer: 101.10.19**; BCA,** Kutu: 030.18.01.02, Yer: 102.48.12; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Kutu: 030.18.01.02, Yer: 102.58.12; **Düstur**, 4305 Sayılı Kaunu, s. 710; **Düstur,** 4305 Sayılı Kaunu, s. 460; **Düstur,** 4305 Sayılı Kaunu, s. 232.

53 **BCA**, Kutu: 030.10,Yer: 85,580,11,Tarih: 17 Mart 1943.

54 **BCA**, Kutu: 030.10,Yer: 232.563.2,Tarih: 25 Ocak 1943.

Varlık Vergisi'ne en şiddetli muhalefet İstanbul'dan gelmiştir. Esasen bunda toplumun fedakarlık **kültürünün pekişmesinin katkısı olduğu değerlendirilmektedir.** Tekalif-i Milliye Kanunu ile Anadolu insanı İstiklal Harbi'nde de benzeri bir sınavdan geçmiş, canını ve malını ortaya koyarak savaşın kazanılmasını sağlamıştır. Oysa vatanperver insanlara karşın işgal altındaki İzmir ile İstanbul bu şerefli görevden kısmen mahrum kalmıştır. Ancak vatanperverlerin daha çok kişisel gayretleri ile Anadolu'ya geçmeler ve silah sevki vaki olmuştu.

II. Dünya Savaşı'nda ise piyasadaki 800 milyon liraya yakın paranın 600 milyon lirası İstanbul'da sürümdeydi. Doğal olarak hükümet bu şehrimizden daha büyük bir fedakarlık beklemiştir. Ancak bu olayda beklenen verim alınamamakla beraber yaklaşık 317,3 milyon lira toplanması da oldukça iyimser bir rakamdır. Bu rakamlar ise dört tarafı muharip devletlerle çevrili, 24 saat içinde savaşın bir tarafı olabilecek Türkiye'nin sorunlarını çözmekte yeterli olmamıştır. Ordunun mevcut hali ile beslenmesinin yıllar içinde zorluğu yanında, Adana Görüşmeleri öncesi ve sonrası alınan silahlar ile ordunun teknik gücünün artırılması mecburiyeti, çalışan nüfusun yetersizliği, ihracatın azalması, kritik madenlerin ihracatındaki problemler Türkiye'yi ekonomide zorlamıştır. Adana Görüşmesi ile müttefiklerin yanında savaşa girilmemesi yönünde her türlü alternatif ve zorlayıcı hususlar masada görüşülürken, Türkiye baskılara karşı müttefikleri teknik olarak gerçekleştiremeyecekleri taleplerle yüzleştirmek zorunda kalmıştır[55]. Doğal olarak bu gelişmeler kısa süre sonra mali açıdan Türkiye'nin de bazı güçlüklerle karşılaşmasına neden olmuştur.

Hiçbir devlet başta kendi vatandaşları tarafından sıkıntıya düşürülerek uluslararası alanda yalnızlığa itilmek, topraklarından, değerlerinden, geleceğinden taviz vermek istemez. Ancak Türk Devleti daha Osmanlıdan başlamak üzere daima Batılılara şikayet edilir hale düşürülmüştür. Şüphesiz bu durumun asıl nedeni Osmanlı Devleti'nin sanayileşmeyi sağlayamaması ve yayılmacı bir emperyal olmamasıdır. Bugün eski Türk ülkelerinde yaşayan 30 bağımsız devleti başka türlü izah etmek mümkün değildir. Bunun da en büyük nedeni asli unsur olan Türk halkının iktisadi, sanayi ve ilmi sahalarda belirleyici bir duruma gelmemesidir.

55 Baş, **a.g.t.**, s. 7.

21 Ocak 1944 tarihinde İç Yayın Dairesi Müdürü Server İskit'in Genel Müdürlüğe yazmış olduğu yazıda, "Metapolitefsis" isimli Rumca Gazetenin Varlık Vergisi yürürlüğe girdiği tarihten beri sürekli olarak vergi aleyhine yayın yaptığından bahsedilmektedir. Hatta azınlık okullarında görevli Türk öğretmenlerin öğrencilere fena muamelesini gündeme taşıdığı bilgisine yer verdiği, son zamanlarda ise genel bir affın çıkarılarak vergi mükelleflerinin affını talep ettiği bilgisine yer verilmiştir[56]. Yine aynı dönemde Erzurum Valiliği'ne 70 çadır talebinin İçişleri Bakanınca, Başbakanlık Katına bildirildiği bilgisi arşiv belgelerinde yer almaktadır. Burada verilen bilgide Aşkale'ye gönderilen bazı mükelleflerin asayişin bozulmasına neden oldukları, bu nedenle Erzurum Vilayet merkezinde bir okula yerleştirilen 560 mükellefe çadır gönderilmesi ve şehir dışında konuşlandırılmalarının gerekliliği ifade edilmektedir[57].

Varlık Vergisi bazı iddialarda yer aldığı üzere azınlıkların malına el konma amacıyla çıkmış bir kanunun[58], uygulaması değildir. Görüşmelerde General Kazım Karabekir'in yürekten desteklediği verginin bir dönem için ülkenin sıkıntılarını hafifleteceği, bazı sorunları çözeceği hedeflenmiştir. Ancak bir hususu burada belirtmek gerekir ki, Kanunun gerekçesini açıklarken Saraçoğlu bilhassa sürenin suiistimalleri engellemek için kısa tutulduğunu belirtmişse de 15 gün gibi bir sürede yanlışlıkların da ayrı bir hata zincirine sebep olabileceği açıktır[59]. Nitekim detaylı inceleme yapılamaması nedeni ile bazı mükellefler mağdur olmuştur. Bu konuda önemli iki örnek Kanaat ve Cihan Kitapevi sahiplerinin kendilerine tarh edilen vergiyi ödemek için oldukça uğraştıkları ama tamamlayamadıkları gerekçesi ile bastıkları kitapların satın alınması için Maarif (Milli Eğitim) Bakanlığı'na yazmış oldukları ve Ekte verilen dilekçeleridir. Bu örnekte arzu edilmeyen bir durum ortaya çıkmış ve kültürel alanda çok önemli eserlerin basımını yapan yayınevleri büyük sıkıntılar ile karşılaşmışlardır[60]. Ekonomik sıkıntı vergi mükellefi olmayanları da o dönemde önemli ölçü-

56 **BCA**, Kutu: 030.10,Yer: 86,569,18,Tarih: 21 Ocak 1944.

57 **BCA**, Dahiliye Vekalati 3 Temmuz 1943 tarihli, 30816 Sayılı yazısı.

58 Serdar Turgut, **Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi**, Ankara 1991, s. 126-129.

59 **Ayın Tarihi**,"Saraçoğlu...", Kasım 1942, s. 39-41.

60 **BCA**, Kutu: 030.10,Yer: 144,31,13,Tarih: 27 Ocak 1943.

de sıkıntıya sokmaktadır. Örneğin memurların alım güçleri 4-5 kat düşmesine rağmen 1938-1945 yılları arasında hiçbir zam alamamışlardır.

Her ülke savaş zamanında vatandaşlarından destek alarak politikasını sürdürür. Bu her yerde, her zaman geçerlidir. Vatandaş ile varlığını devam ettiren devletlerin en önemli görevlerinden biri de şüphesiz sosyal adalettir. Savaş şartlarında dahi durum pek değişmez. Kimisi canı, kimisi malı ile vazifeye davet edilir. Davete icabet etmeyene ise hukuk devleti ne yapması gerekiyorsa hukukun gereği yapılır. Türkiye'nin 1942 yılında yaptığı bundan ibarettir. Bu kanunun kabulüne destek veren siyasilerin içinde İstiklal Harbi'nin önemli komutanları olduğunu da unutmamak gerekir[61].

Varlık Vergisi'ne dışarıdan ve içeriden gelen yoğun baskılar sonucu 1943 yılında vergi uygulamadan kaldırılmış ancak tesirleri büyük olmuştur. CHP içinde bir kısım vekilin yolu, bu kanunun sancısı sonrası CHP ile yollarını ayıracaktır. Kanunun görüşüldüğü zamanda mecliste bulunan; Ali Çetinkaya, General Nihat Anılmış, General Kazım Özalp, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, General Kazım Karabekir, General Refet Bele, General Ali Fuat Cebesoy, General Osman Koptagel, Hikmet Bayur, General İzzeddin Çalışlar, Falih Rıfkı Atay, General Fethi Okyar, Reşat Nuri, Hüseyin Cahit Yalçın, Yahya Kemal, Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, H. Rahmi Gürpınar, Kasım Gülek[62] gibi Cumhuriyet tarihi'nin en önemli asker ve aydın kadrosunun bulunduğu ve oybirliği ile kabul ettiği bir yasa için hiçbir muhalif sesin çıkmaması ve kanunun desteklenmesi bir hatalar zinciri olarak bir kalemde çizilmemelidir..

1.7. Sonuç

Memleketin bağımsızlığının korunması için bütün dünyaya karşı bayrak açan bu şahısların eserlerinin, dünya kamuoyunda 300-500 milyon lira için riske atmaları düşünülemez. Kaldı ki burada mevzuu olan paşaların çoğu Milli Mücadele'den sonra Atatürk ile yollarını ayıracak kadar kendi duruşları olan

61 **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, devre: VI, cilt 28, içtima 4, s. 33-36.
62 **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, devre: VI, cilt 28, içtima 4, s. 33-36.

güçlü kişiliklerdir. Memleketin ve milletin menfaatine olmayacak bir kanun için sessiz kalmalarının söz konusu olmayacağı değerlendirilmektedir[63].

Varlık Vergisi uygulamasından vergi ödeyecekler büyük rahatsızlık duymuştur. Çünkü miktar o günün şartlarına göre yüksektir. Ancak dönem ülkenin dünya savaşının bir parçası olma arifesinde yaşandığı için hemen her alanda büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Vergi uygulaması siyasal sistemin de yeni bir dönüşüm geçirmesine etken olmuştur. Özellikle büyük toprak sahipleri ve zenginlerin desteği ile vücut bulacak olan Demokrat Parti'nin temelleri de bu dönemde fikirsel anlamda ayrışmaya başlamıştır. Demokrat Parti, Varlık Vergisi'nin sorumluluk altına aldığı varlıklı kesimin desteklediği bir hareketi olarak ortaya yeni bir siyasal yapı olarak ortaya çıkmıştır[64]. Bütün bunlara ilave olarak kanunun ruhunda bir ayrımcılık olmamasına rağmen uygulayıcıların kusurlu davranışları olduğu gerçeği tartışma konusu olmuştur. Seçim zamanlarında bu uygulama gündemde uzun süre yerini korumuştur. İstanbul ve İzmir dışında verginin büyük çoğunluğu Türkler tarafından ödenmiştir. Uygulayıcı siyasi irade bu durumdan yıpranmış ve bir süre sonra kaldırılmıştır[65]. Diğer taraftan 1400 kişilik Aşkale kafilesinin 1290 kişisinin İstanbul'dan olması[66] sermayenin asırlardır burada ve belirli ellerde toplanmasının bir sonucu olduğu değerlendirilmektedir. 1915 yılında 264 sermaye şirketinin yalnız 42'sinin Türk ve Müslüman Osmanlıya ait olduğu dikkate alındığında sermayenin

63 Varlık Vergisi ile alakalı temel iki düşünce bulunmaktadır. Bunlardan ilki; Türkiye'de azınlıkların varlıklarının tasfiyesi için uygulanan bir yöntem olarak tartışılmaktadır. Bu alanda ciddi tartışmalar yapılmaktadır. Bu uygulamayı o dönemde Batı dünyasındaki bazı uygulamalar ile özdeşleştirmek için yoğun çaba sarf edildiği görülmektedir. Bu merkezli bir çok kitap yazılmış, internette bilgiler yer almıştır. Oysa arşivler ve dönemin şartları konuya daha farklı açılardan da bakmayı gerektirmektedir. Bir diğer yaklaşıma göre; büyük devletler kurmuş, onlarca toplumu yüzlerce yıl bünyesinde barındırmayı başarmış bir milletin ve devletin tarihinde uygulamadığı ve insani de olmayan bir uygulamayı kendi vatandaşına tatbik etmesi olası değildir. Kaldıki, İstiklal Savaşı'nda görev alan önemli liderler de uygulamaya destek vermiştir. Kanun Meclisten oybirliği ile geçmiştir.

64 Çavdar, **a.g.e.**, s. 429-431.

65 Baş, **a.g.t**., s. 152-154; Alpsoy, **a.g.e.,** s. 2-4.

66 Çavdar, **a.g.e.**, s. 432.

belirli ellerde zamanla toplandığı tarihi bir vakadır[67]. Ancak bu durumun da Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyıllarda içinden geçtiği kritik dönemlerin ve oluşan sosyal yapı gerçeğinin bir sonucu olduğu bilinmektedir. Nitekim bu dönemde azınlıkların faaliyetleri de oldukça artmıştır. Pek tabii olarak bu dönemde, Türkiye'nin dışarıya açılmasıyla içeride ekonomik alanda da bir gelişme yaşanmıştır. Bunu yalnız iç hadiselere bağlamak da doğru olamaz. Dünyanın gidişatı ile doğru orantılı gelişmeler Türkiye'yi daha da yakından ilgilendirmeye başlamıştır. Varlık Vergisi, Cumhuriyet idaresinin II. Dünya Savaşı koşullarında almış olduğu bir iktisadi önlem ve uygulama olmuştur. Sonuçları bakımından ise toplumsal yapının yeniden tanımlanmasına kadar etkili olacak bir takım gelişmelerin de temelini oluşturmuştur.

Varlık Vergisi değerlendirmesinde müslim ve gayrimüslim nüfusun oranlarına bakarak hüküm vermek ya da gerçek kişilerin ödediği rakamlara göre sonuca varmak yanıltıcı olacaktır. Öncelikle bir ailenin geçim standardını tespit edip arta kalanının nasıl vergilendirildiği konusu önem kazanmaktadır. Mali olarak sermayesi olmayan, tasarrufu olmayan ancak yaşamını idame ettiren bir aileden alınacak rakkam şüphesiz oldukça düşük olacaktır. Bu ailelerin çocuklarının yıllarca silahaltında tutularak ülkenin bir saldırıya karşı savunma görevi üstlendiği gerçeğini dikkate almak gerekir. Devletler varlıklarını sürdürebilmek için her türlü imkânlarını kullanmak zorunda kaldıkları hassas dönemleri olmuştur. Bütün bunların yanında esas olan şüphesiz ki, adaletin sağlanmasıdır. Savaş şartlarının ağırlığı karşısında gelirleri artırmak için diğer birçok ülkede benzer uygulaması bulunan Varlık Vergisi, dönemin hükümetince mecburi olarak yasalaştırmıştır. Uygulamalarında karşılaşılan güçlükler ve mükelleflerine yansımaları ile günümüzde medyada ve akademik camiada tartışılan bir mali yükümlülük uygulaması olarak gündemde yerini korumaktadır.

67 Alpsoy, **a.g.e.,** s. 34.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Malzemeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- **BCA**, Kutu: 030.10, Yer: 54.353.13
- **BCA**, Kutu: 030.18.01.02, Yer: 101.10.19
- **BCA**, Kutu: 030.18.01.02, Yer: 102.48.12
- **BCA**, Kutu: 030.18.01.02, Yer: 102.58.12
- **BCA**, Kutu: 030.10,Yer: 85,580,11,Tarih: 17 Mart 1943
- **BCA**, Kutu: 030.10,Yer: 86,569,18,Tarih: 21 Ocak 1944
- **BCA**, Kutu: 030.10, Yer: 135,971,23,Tarih: 10 Kasım 1943
- **BCA**, Kutu: 030.10, Yer: 135.471.24,Tarih: 3.12.1943
- **BCA**, Kutu: 030.10,Yer: 232.563.2,Tarih: 25 Ocak 1943
- **BCA**, Kutu: 030.10, Yer: 100.110.17,Tarih: 07.01.1943
- **BCA**, Kutu: 030.18.01.02, Yer: 102.57.10,Tarih: 22.07.1943
- **BCA**, Dahiliye Vekalati 3 Temmuz 1943 tarihli, 30816 Sayılı yazısı.

Resmi Yayınlar

- "4305 Sayılı Kanun, Talimatname", **Düstur**, 7 Kanunusani 1943.
- "Varlık Vergisi Kanununun Çalışma Mecburiyetine Dair Olan 12 ve 13 üncü Maddelerinin Tatbik Sureti Hakkındaki Talimatnamenin Meri'yete Vaz'ına Dair Kararname", **Düstur**, 7 Kanunusani 1943, No: 2/19288.
- Hüseyin Cahit Yalçın, Yeni Sabah,"Varlık Vergisi", Aralık 1942, s. 60, **Ayın Tarihi**, Aralık 1942, s. 10-65.
- "Hükümet Yeni Tedbirler Almıştır", **Ayın Tarihi,** Kasım 1942, s. 56-89.
- "Başvekil Şükrü Saraçoğlu Büyük Millet Meclisinde İaşe Durumumuza ve Alınan Tedbirlere Dair Bir Nutuk Söyledi", **Ayın Tarihi,** Kasım 1942,s.25-30
- **Sicili Kavanin,** 23, 11 Teşrin-i Sani 1942

- **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,** devre: VI, cilt 28, içtima 4, s.29-31; 3. inikat, 11.XI. 1942 Çarşamba.
- **Telif ve Tetkik Eserler**
- ALPSOY, Şekip, "Varlık Vergisi ve İçel'deki Etkileri", **Mersin Üniversitesi Sos.Bil.Enst., Yüksek Lisans Tezi,** Mersin 2001.
- ARI, Kemal,"İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I(20-22 Ekim 1997-İstanbul),** Ankara 1998, s. 447-450
- BARAN, Tülay Alim, "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinin Mali Portresi", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I(20-22 Ekim 1997-İstanbul)**, Ankara 1998, s. 227-232
- BAŞ, Hakan, "Varlık Vergisi'nin Türk Siyasal Yaşamına Yansımaları (1942-1957)", **Kocaeli Ünv. Sos.Bil.Enst.,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kocaeli 2006.
- CEBECİOĞLU, Güngör ,"İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Silahlı Kuvvetleri", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I (20-22 Ekim 1997-İstanbul),** Ankara 1998, s. 327-332.
- ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi,** Ankara 2004
- GÜNEY, Çetin, "Psikolojik Savaş ve Film Endüstrisi", Ç.Ü.Stratejik Araştırmalar Merkezi, http: //www.avsam.org, (Erişim tarihi: 18 Kasım 2004)
- ORTAYLI, İlber, "İkinci Dünya Savaşı'nda Şehirlerde Hayat", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I (20-22 Ekim 1997-İstanbul)**, Ankara,1998 s,424
- ÖZGÜLDÜR, Yavuz, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikasını Belirleyen İki Antlaşma ve Sonuçları: Türk İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması ve Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I (20-22 Ekim 1997-İstanbul)**, Ankara 1998, s. 85-88.
- TURGUT, Serdar, **Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi**, Adalet Mat., Ankara 1991.

- TOKGÖZ, Erdinç, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)**, Ankara 2001
- YALÇIN Durmuş -M.Akif TUAL-Cemal AVCI, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, c. II, Ankara 2001
- **Talat Paşa'nın Anıları,** (haz. Alpay KABACALI) İstanbul 2011

İnternet Erişim Adresleri

- www.haberturk.com/yasam/haber/606942-cahit-kayra-varlik-vergisini anlatti(Erişim tarihi: 27.09.2012)
- www.iletisim.com.tr/iletisim Varlık Vergisi(Erişim tarihi: 27.09.2012)
- www.uludagsozluk.com / Varlık Vergisi(Erişim tarihi: 27.09.2012)
- www.turkcebilgi.com/ansiklopedi Varlık Vergisi (Erişim tarihi: 27.09.2012)

EKLER

Ek 1. İstanbul İngiltere Büyük Elçiliği Mecmuasında Varlık Vergisi Hakkında Çıkan Rapor İle İlgili Kayıt

H.O.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MATBUAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : — 1216

Ankara: 17 Mart 1943

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başvekâlet Yüksek Makamına

Fahrî Reisi İngilterenin Türkiye nezdindeki Büyük Elçisi Sir Hughe Knatchbull-Hugessen, fahrî ikinci reisi İstanbul'da Mr. James Morgan, reisi Mr. W.G.Middleton Edwards ve azası arasında İngiltere Büyük Elçiliği Ticaret Müşaviri S.R.Jordan'ın bulunduğu İstanbul'daki İngiliz Ticaret Odası aylık bir mecmua neşretmektedir.

Bu mecmuanın 27 şubat 1943 tarihli sayısında "Yıllık Rapor" başlığı altında bir yazı çıkmıştır. Varlık yergisi hakkındaki dikkate şayan bu yazının bir hülâsasını yüksek bilgilerine derin saygılarımla arzederim.

Matbuat Umum Müdürü
(Selim Sarper)

İlişik:
bir tercüme sureti

Başvekâlete, Hariciye Vekâletine,
Ticaret Vekâletine arzolunmuştur.

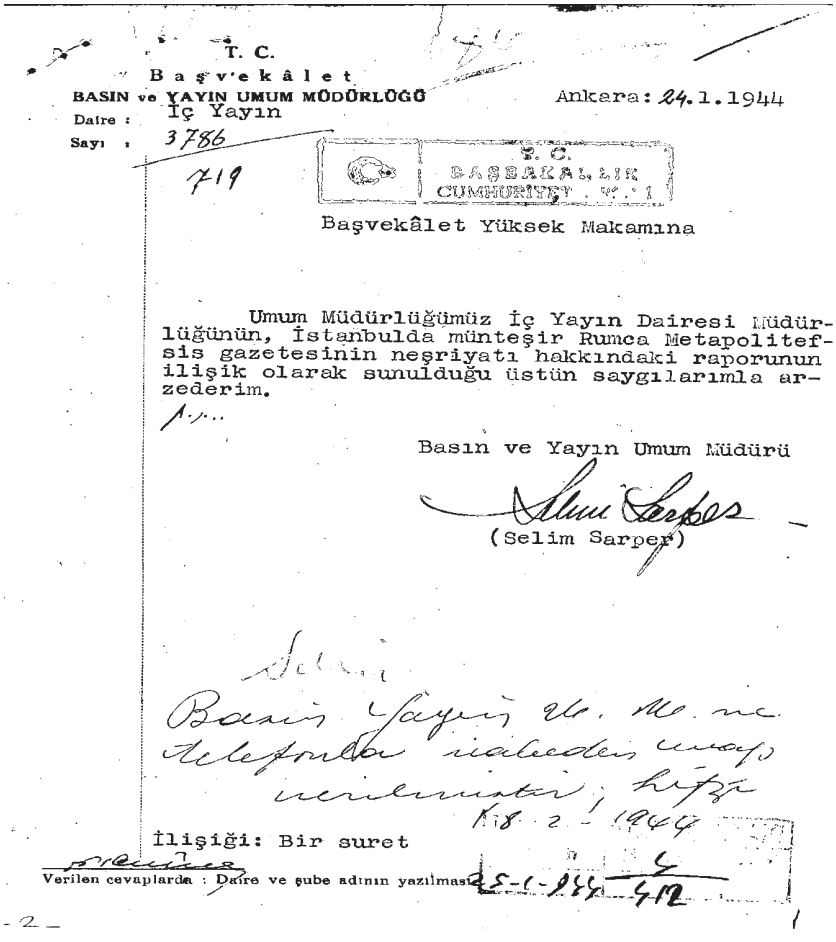
030 | 10 | | | 85 | 580 | 19

17-3-943 1766

– 3 –

Kaynak: BCA., Kutu: 030.10,Yer: 85.580.19.

Ek 2. 24 Ocak 1944 tarihinde İstanbul'da Çıkan Rumca Bir Gazete'nin Raporları Hakkında Basın ve Yayın Umum Müdürü Selim Sarper'in Raporlarının Başbakanlığa Gönderilmesi Hakkında.

T. C.
Başvekâlet
BASIN ve YAYIN UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Daire : İç Yayın
Sayı : 3786 / 719

Ankara: 24.1.1944

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET M. 1

Başvekâlet Yüksek Makamına

Umum Müdürlüğümüz İç Yayın Dairesi Müdürlüğünün, İstanbulda münteşir Rumca Metapolitefsis gazetesinin neşriyatı hakkındaki raporunun ilişik olarak sunulduğu üstün saygılarımla arzederim.

Basın ve Yayın Umum Müdürü
(Selim Sarper)

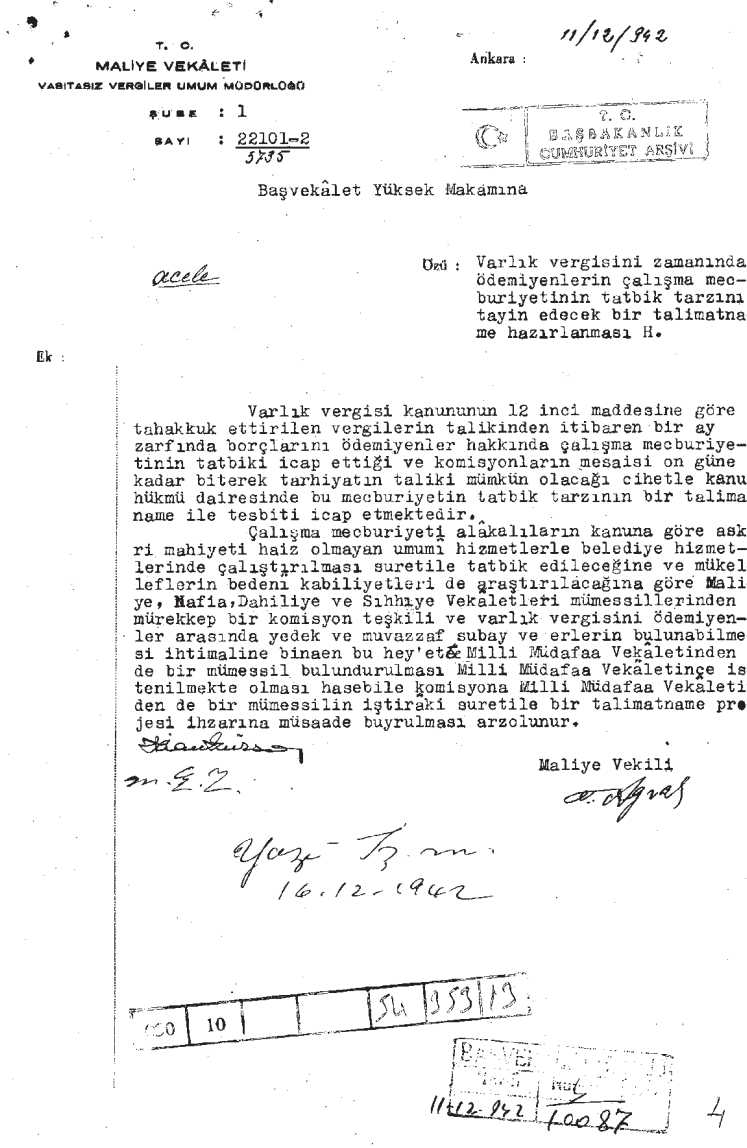
Basın Yayın Umum Müdürlüğüne
Telefonla müracaaten emniyet
müdürlüğünden alınmıştır.
18-2-1944

İlişiği: Bir suret

Verilen cevaplarda : Daire ve şube adının yazılması

Kaynak: BCA.

Ek 3. Maliye Bakanlığı tarafından Başbakanlığa gönderilen Arşiv Belgesinde Varlık Vergisini Ödemeyenlere 12. Madde Gereği Çalışma Mecburiyeti Getirileceği Hakkında, 16 Aralık 1942 Tarihli Belge.

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
VASITASIZ VERGİLER UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
ŞUBE : 1
SAYI : 22101-2 / 5735

Ankara : 11/12/942

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Başvekâlet Yüksek Makamına

acele

Özü : Varlık vergisini zamanında ödemiyenlerin çalışma mecburiyetinin tatbik tarzını tayin edecek bir talimatname hazırlanması H.

Ek :

Varlık vergisi kanununun 12 inci maddesine göre tahakkuk ettirilen vergilerin talikinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemiyenler hakkında çalışma mecburiyetinin tatbiki icap ettiği ve komisyonların mesaisi on güne kadar biterek tarhiyatın taliki mümkün olacağı cihetle kanun hükmü dairesinde bu mecburiyetin tatbik tarzının bir talimatname ile tesbiti icap etmektedir.

Çalışma mecburiyeti alâkalıların kanuna göre askeri mahiyeti haiz olmayan umumi hizmetlerle belediye hizmetlerinde çalıştırılması suretile tatbik edileceğine ve mükelleflerin bedeni kabiliyetleri de araştırılacağına göre Maliye, Nafia, Dahiliye ve Sıhhiye Vekâletleri mümessillerinden mürekkep bir komisyon teşkili ve varlık vergisini ödemiyenler arasında yedek ve muvazzaf subay ve erlerin bulunabilmesi ihtimaline binaen bu hey'ete Milli Müdafaa Vekâletinden de bir mümessil bulundurulması Milli Müdafaa Vekâletince istenilmekte olması hasebile komisyona Milli Müdafaa Vekâletinden de bir mümessilin iştiraki suretile bir talimatname projesi ihzarına müsaade buyrulması arzolunur.

Maliye Vekili

Yazı - İ. m.
16.12.1942

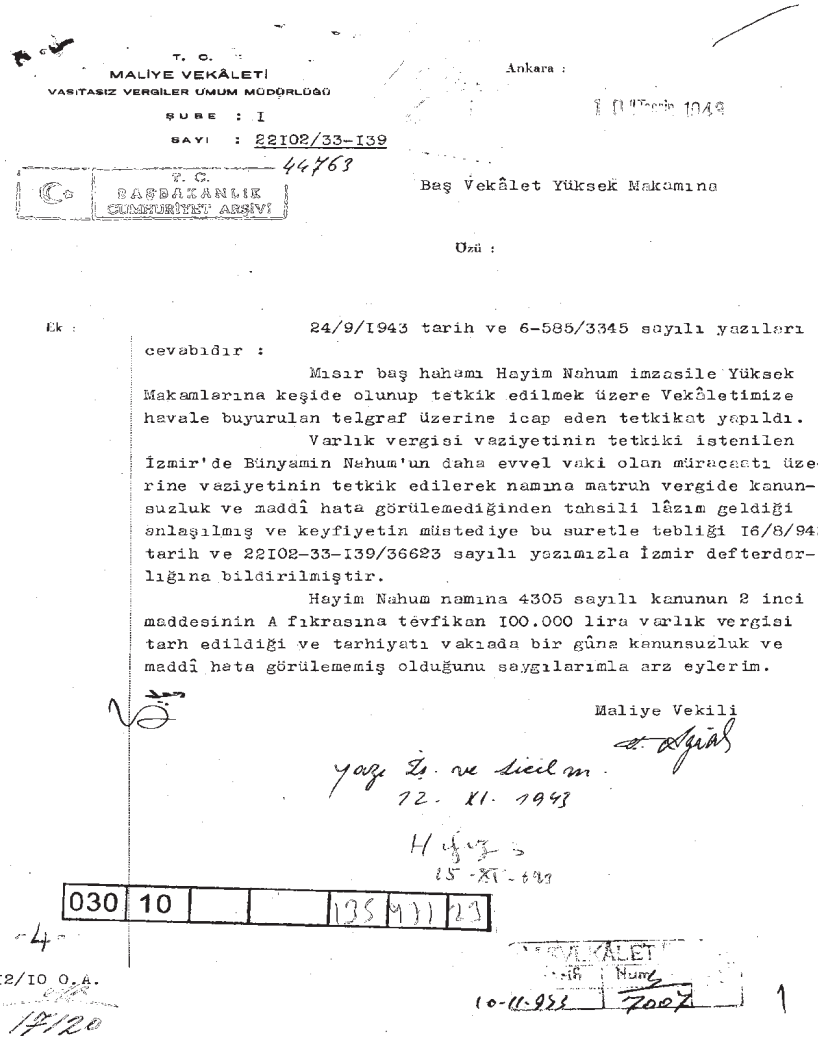
030 | 10 | | | 54 | 353 | 13

BAŞVEKÂLET 11/12/942 Kod 2 No 1087

4

Kaynak: BCA, Kutu: 030.10, Yer: 54.353.13

Ek 4. Mısır Başhahamı Hayim Nahum'un İzmir'de mukim bir vergi mükellefi Bünyamin Nahum'un Vergisinin Yeniden Değerlendirilmesi Ricası ve Yapılan İncelemede Bir Değişiklik Olmadığı Kararı.

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
VASITASIZ VERGİLER UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
ŞUBE : I
SAYI : 22I02/33-I39

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ 44763

Ankara : 1 [illegible] 1943

Baş Vekâlet Yüksek Makamına

Özü :

Ek :

24/9/I943 tarih ve 6-585/3345 sayılı yazıları cevabıdır :

Mısır baş hahamı Hayim Nahum imzasile Yüksek Makamlarına keşide olunup tetkik edilmek üzere Vekâletimize havale buyurulan telgraf üzerine icap eden tetkikat yapıldı.

Varlık vergisi vaziyetinin tetkiki istenilen İzmir'de Bünyamin Nahum'un daha evvel vaki olan müracaatı üzerine vaziyetinin tetkik edilerek namına matruh vergide kanunsuzluk ve maddî hata görülemediğinden tahsili lâzım geldiği anlaşılmış ve keyfiyetin müstediye bu suretle tebliği I6/8/943 tarih ve 22I02-33-I39/36623 sayılı yazımızla İzmir defterdarlığına bildirilmiştir.

Hayim Nahum namına 4305 sayılı kanunun 2 inci maddesinin A fıkrasına tevfikan I00.000 lira varlık vergisi tarh edildiği ve tarhiyatı vakıada bir gûna kanunsuzluk ve maddî hata görülememiş olduğunu saygılarımla arz eylerim.

Maliye Vekili

yazı İş. ve dicel m.
12. XI. 1943

Hüsnü
15-XI-1943

030 | 10 | | | 135 | 411 | 23

-4-

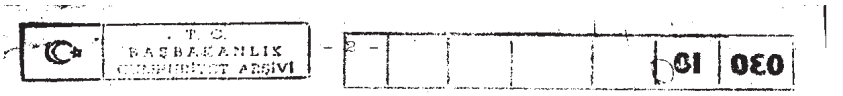
I2/IO O.A.
14/20

VEKÂLET
Num
10-11-943 7002

1

Kaynak: BCA, Kutu: 030.10,Yer : 135.411.23

Ek 5. Cihan Kitabevi'nin 13 Ocak 1943 tarihli Varlık Vergisi Uygulamasında Karşılaştığı Güçlüğü Belirten Yazısı

Varlık vergisi kanununun tatbikatınca maliyece bu Cihan Kitabevine (30.000) lira varlık vergisi tarh olunacu. Bu kütüphane ve hattâ dört odalı bir meskenine de dahil, cümlesi birarada nakde tahvili edilmeğe kabil olsa mecmuu belki 8.000 lirayı bulmaz. Tahakkuktaki mevcudi bir hata mevcut olduğu muhakkaktır.

Bu mevcudi hatanın ciddi bir şekilde yapılarak bir tetkikle der hal meydana çıkarılıp tashih edilerek mağduriyetime meydan verilmiyeceğine sarsılmaz imanım vardır.

Mevcudi hatanın vuku bulmamış olduğu farzımuhal olarak bir an için kabul edelim. Tarh olunan 30.000 lirayı ödeyebilmek için tamamile kitap ve kitap halinde olmıyan formalara paraya tahvili elbirliğile icap eylese mağlesef kilo ile ve çok dün fiyatla (kesekâğıtçıları) mecbur kâğıtçıya satılıp olabilirler. Ve bu suretle kitap ve formaların satışında verginin dörtte biri miktar nebliğin temini imkânı ile nasıl olacağız. İstikbalin genç evlatlarına ilmi aşılıyacak ve yayacak olan bu müessesenin ve nizamnamelerin müzayedede kesekâğıtçıların eline geçmesini yüksek Cumhuriyet Hükümeti göz önünde tutarak bu kitapların hiç olmazsa borcumuz mukabil nikbahçe satın alınmasına devlet tarh olunan varlığı cibayet edemiyeceğigibi ben ve aile efradı perişan ve faktu zarurete düçar oluruz.

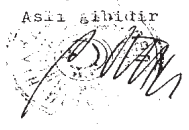
Bu halin hususuna yüksek ve filhakîkat vicdanlarınız razı olmıyacaktır.

Matruf varlık vergisinin tamamen ödenmesi zaruri ve vecibülifa bulunduğu takdirde 31/XII/1942 de yekûnu mevcut 1'00 lira nebliğe hükmünüyetle Kocapaşa Maliye şubesine yatırdığım gibi bakiyesini ödeyebilmekliğim mümkün olabilmek için mahrumiyetlere katlanarak azami tasarruf şartlarına riayet etmek üzere tesbit edilecek uzun bir zaman sarfı ile de verginin tamamını ödemek imkânının bahşolunmasına ve her halde bu mevcudi hata ile mütenasip tarh olunan verginin takdir olunacak hadde kadar indirilmesine yüksek şahsiyetinizden aşırı ve şevkle emin enemniyetle rica ederim.

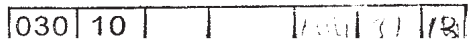
İttihaz buyurulacağınız tetkik ve tecil kararıyle yarım asırlık bir irfan ocağını, babamın bana ve Türk kitapçılığına emanet ettiği Cihan Kitaphanesini yok olmak tehlikesinden beni ve ailemi mahv ve perişan olmaktan kurtaracağınıza şimdiden itimat ve itikadım arzu eylemenizi dilerim, pek derin saygılarımla pek ve nezih vicdanlarınızı selâmlamak istirham eylerim.

13/I/1943
Arsenuş Acun

Aslı gibidir

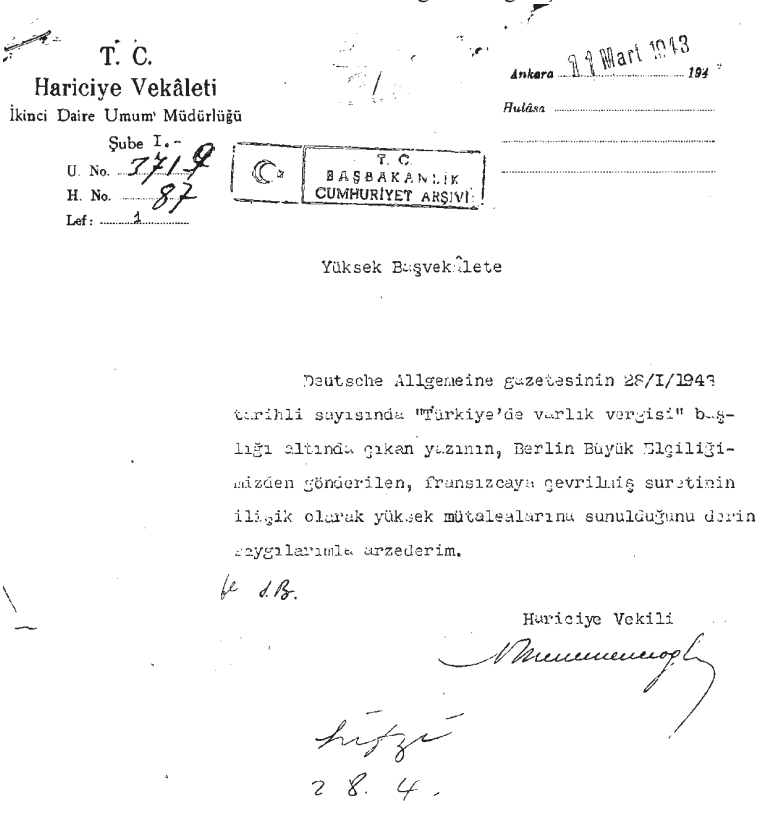
A.T. 27/I/1943

4

Kaynak: BCA.

Ek 6. Bir Alman Gazetesinde Varlık Vergisi İle İlgili Çıkan Yazı Hakkında

T. C.
Hariciye Vekâleti
İkinci Daire Umum Müdürlüğü
Şube I.-
U. No. 3719
H. No. 87
Lef: 1

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara 21 Mart 1943 194

Hulâsa

Yüksek Başvekâlete

Deutsche Allgemeine gazetesinin 28/I/1943 tarihli sayısında "Türkiye'de varlık vergisi" başlığı altında çıkan yazının, Berlin Büyük Elçiliğimizden gönderilen, fransızcaya çevrilmiş suretinin ilişik olarak yüksek mütalealarına sunulduğunu derin saygılarımla arzederim.

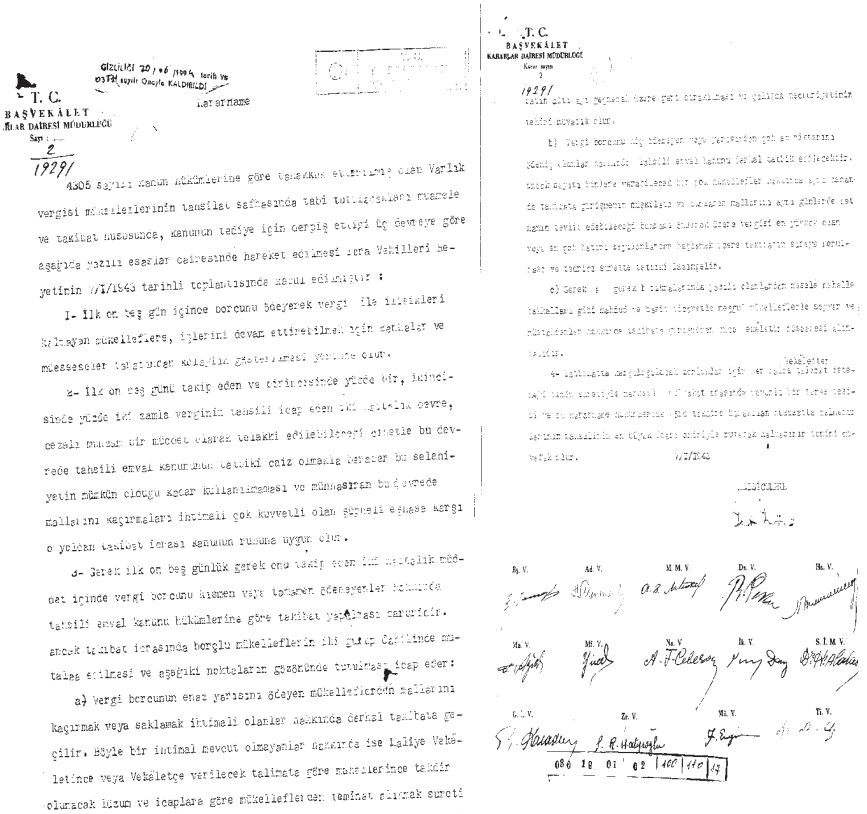
Hariciye Vekili

28. 4.

030 10 232563 2

Kaynak: BCA. Kutu: 030.10.Yer.:232.563.2.

Ek 7. Varlık Vergisi'nin Uygulamasına Dair Usulleri Belirten Bakanlar Kurulu Kararı

T. C.
BAŞVEKÂLET
MALİYE DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2
1929/

Tezkere

4305 sayılı Kanun hükümlerine göre tesbitine etiraz olan Varlık vergisi mükelleflerinin tahsilat safhasında tabi tutulacakları muamele ve takibat münasebetiyle, kanunun tecviz için derpiş etmiş olduğu dört devreye göre aşağıda yazılı esaslar dairesinde hareket edilmesi Varidat Vekilleri heyetinin 27/I/1943 tarihli toplantısında kabul edilmiştir :

I- İlk on beş gün içinde borcunu bütün vergi ile taksitleri kabilinden mükelleflere, işlerini devam ettirebilmek için sermayeleri ve müesseseleri hakkından sakıt düşmemesi yolunda olur.

2- İlk on beş günü takip eden ve birinci devrede yüzde bir, ikinci devrede yüzde iki zamla vergisini tediye eden iki devrelik devre, cezalı bulunan bir müddet zarfında tediyeleri edilebileceği cihetle bu devrede tahsili emval kanununun tatbiki caiz olmakla beraber bu selahiyetin mümkün olduğu kadar kullanılmaması ve münasebetli bu devrede malların kaçırılmaları ihtimali çok kuvvetli olan şüpheli eşhasa karşı o yolda tasarruf icrası kanunun ruhuna uygun olur.

3- Gerek ilk on beş günlük gerek onu takip eden iki devrelik müddet içinde vergi borcunu kısmen veya tamamen ödemeyenler hakkında tahsili emval kanunu hükümlerine göre takibat yapılması lazımdır. Ancak takibat icrasında borçlu mükelleflerin ihbarı gayri kâfi olduğu takdirde muameleye devam edilmesi ve aşağıdaki noktaların gözönünde tutulması icap eder:

a) Vergi borcunun esas yarısına ödeyen mükelleflerden malların kaçırmak veya saklamak ihtimali olanlar hakkında derhal takibata geçilir. Böyle bir ihtimal mevcut olmayanlar hakkında ise Maliye Vekâletince veya Vekâletçe verilecek talimata göre mahallerince tekdir olunacak hisse ve icaplara göre mükelleflerden teminat alınmak suretiyle veya bakiye borçlarını satış ve kazançlarından ödeyebilecekleri ne kanaat getirilenler hakkında teminata hacet olmaksızın icrası takibine

080 18 01 02 100 110 17

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
7
1929/

tahsil edici ayın 20'sinden itibaren geçi borçlarından ve yıllıklar mukarrirlerinden tekdir olunabilir.

b) Vergi borcunu altı taksitten fazla müddetlerden geri kalan miktarlarına ödemiş olanlar hakkında tahsili emval kanunu tatbik edilebilir. Ancak daşıdığı borçlara mukabil esas bir kısım mükelleflerin mevcudunu ayni zamanda tamamiyle gayrimenkul müşkülpesent ve emtiaların mallarında ayni günlerde yeni kanun tevsik edebileceği hususi durumları dikkate vergisini en yüksek esas veya en çok taksit devrelerinden başlamak üzere tahsilatın devamı mümkündür ve tecviz edilmiştir takdirde başlanır.

c) Gerek a gerekse b fıkralarında yazılı esaslardan maada mahalle mahallesine göre muhtelif ve değişik bulunmakla beraber mükelleflerle beyan ve müzakerelerden sonradan tediyeye gayrimeyil hale getirilmiş olan hakkında takibata devam olunur.

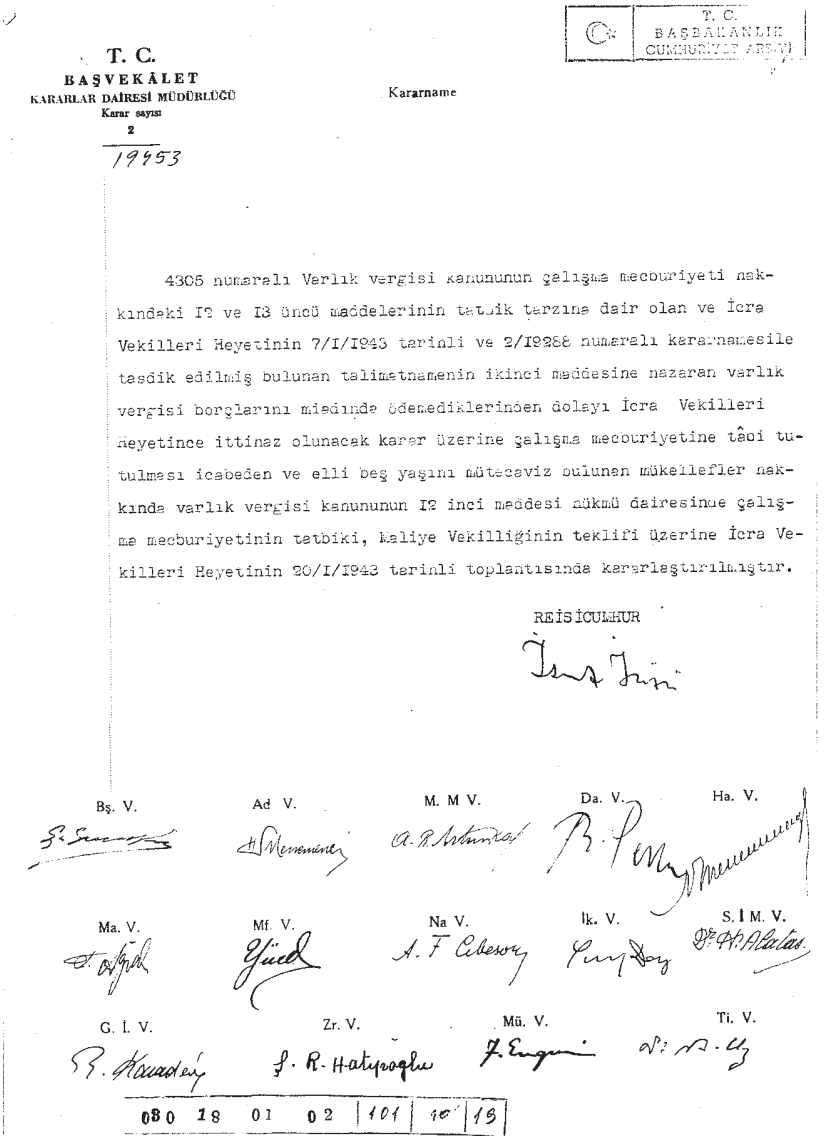
d- Tediyeye mecburiyetleri sebebiyle ayın en geç müddet zarfında tediye edilmesi lazım gelenlerin ayın 20'sinden sonra vermiş bir hesap üzerine tediye ve bu hesabın da muhtelif sebeplerle ayın 20'sinden sonra kabul edilmesi durumlarında hesabın en büyük kısmı esasiyle muvafık bulunanlar hakkında tecviz edilmiştir. 27/I/1943

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Dv. V. Bk. V.
Ma. V. Mf. V. Ns. V. İk. V. S. İ. M. V.
G. İ. V. Ze. V. Ml. V. Tr. V.

080 18 01 02 100 110 17

Kaynak: BCA., Kutu: 030.18.01.02, Yer: 100.110.17.

Ek 8. Varlık Vergisini Zamanında Ödemeyen Kişilerin Kanunun Gereği Çalışma Yükümlülüğünün Uygulanması Hakkında Kararname

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
19953

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kararname

4305 numaralı Varlık vergisi kanununun çalışma mecburiyeti hakkındaki I? ve I3 üncü maddelerinin tatbik tarzına dair olan ve İcra Vekilleri Heyetinin 7/I/I943 tarihli ve 2/I9288 numaralı kararnamesile tasdik edilmiş bulunan talimatnamenin ikinci maddesine nazaran varlık vergisi borçlarını miadında ödemediklerinden dolayı İcra Vekilleri Heyetince ittihaz olunacak karar üzerine çalışma mecburiyetine tâbi tutulması icabeden ve elli beş yaşını mütecaviz bulunan mükellefler hakkında varlık vergisi kanununun I? inci maddesi mûcibince çalışma mecburiyetinin tatbiki, Maliye Vekilliğinin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 20/I/I943 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

Bş. V. Ad V. M. M V. Da. V. Ha. V.

Ma. V. Mf. V. Na V. İk. V. S. İ M. V.

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

080 18 01 02 101 40 19

Kaynak: BCA. Kutu: 080.18.01.02. Yer: 101.40.19.

Ek 9. Varlık Vergisi Uygulaması Sonunda Erzurum'da Çalışma Mükellefiyetine Tabi Kişilerin Halka Yönelik Rahatsızlık Veren Hareketleri ve Uygulanması Gerekenler Hakkında İçişleri Bakanı'nın Başbakan'a.

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube	Dosya	Numara
6	(41541-4-2)	30816

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

İlişiği

9 VII. 1943

Özü: Vergi mükellefleri için 70 çadırın Erzurum'a gönderilmesi H.

Başvekâlet Yüksek Makamına

Erzurum Valiliğinden alınan ve Vekâletlerine de yazıldığı anlaşılan 26/6/943 tarih ve 1012/142 sayılı yazıda; Vilâyet merkezinde varlık vergisi mükelleflerinden iki mektebe yerleştirilmiş 560 kişi mevcut olup bunların çalıştırılmadıklarından ve içlerinden iaşelerini temin maksadile dışarı çıkanların mahalle aralarına dağılarak kadınlara sarkıntılık ettiklerinden, bir kaç polis memurile inzibat altına alınmışlarsa da bu vaziyetin devamına imkân olmadığından bahisle bu duruma nihayet verilmesi için-150 çadıra ihtiyaç olup-şimdilik acilen 70 çadırın gönderilmesi istenilmektedir.

Malûmu devletleri üzere varlık vergisi mükelleflerinin şehir içinde ikamet ettirilmeyerek şehir dışında tesis edilecek kamplarda çalıştırılmaları esastır. Bunların şehir içinde bulunmaları, yalnız şehrin asayişi noktasından değil, orada askerî garnizon bulunması itibarile emniyet bakımından da mahzurludur.

Bu adamların şehirde polis kuvvetile daimî nezaret ve murakabe altında bulundurulmaları da imkânsızdır.

Yukarıdaki sebeplere binaen, Vilâyetçe istenilen çadırların bir an evvel temin ve irsalile mezkûr mükelleflerin şehir haricindeki iş kamplarına gönderilmelerine emir ve müsaade buyurulmasını saygılarımla rica ederim.

Bilgi için Yüksek Başvekâlete, gereği için Nafia Vekâletine arzedilmiştir.

Dahiliye Vekili
Hilmi Uran

A.M. 0.5.9. T.C.
3-7-1943

Kaynak: BCA.